

Latvijas Universitāte

Pārskats

LR Labklājības ministrijas pasūtītais pētījums

“Par bērna kopšanas pabalstu, tā efektivitāti un vēlamajiem izmaksas periodiem”

Izpildītāji:

Institūcijas vadītājs; prorektors I.Muižnieks _____

Projekta vadītājs as.prof.dr. oec. L.Kavale _____

Rīga 2002

Saturs

Ievads	3
1. Pētījuma analīze	8
1.1. Aptaujāto ģimeņu demogrāfiskā un materiālā stāvokļa raksturojums	8
1.2. Bērna kopšanas pabalsta izmantošanas ietekme uz ģimenes ienākumiem periodā, kad ģimene šo pabalstu izmanto	16
1.3. Vecāku riska palikt bez darba un ienākumiem bērna kopšanas atvaļinājuma laikā analīze	22
1.4. Bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumu ietekme uz nodarbinātības savienošanu ar vecāku pienākuma pildīšanu	24
1.5. Bērna kopšanas atvaļinājuma perioda ilguma ietekme uz vecāku konkurētspēju darba tirgū	27
1.6. Patreizējā bērna kopšanas pabalsta efektivitātes novērtējums	34
1.7. Vecāku viedokļi par vēlamo bērna kopšanas pabalsta apmēru, bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda ilgumu, bērna kopšanas pabalsta izmantošanu saistībā ar kopjamā bērna konkrētu vecumu	37
1.8. Vecāku attieksme pret Darba likumā paredzēto bērna kopšanas atvaļinājumu	44
2. Galvenie secinājumi	48
3. Priekšlikumi	51
Pielikums – Aptaujas anketa	52

Ievads

Pētījums veikts, lai izzinātu sabiedrības viedokli par esošo un vēlamo bērna kopšanas pabalsta sistēmu saistībā ar valstī noteikto bērna kopšanas atvaļinājuma sistēmu, novērtēt esošās bērna kopšanas pabalsta sistēmas efektivitāti un sniegt priekšlikumus tās attīstībai.

Bērna kopšanas pabalsta mērķis ir sniegt atbalstu personām, kuras kopj visjaunākā vecuma bērnus.

Patreiz minēto pabalstu var saņemt līdz bērna triju gadu vecuma sasniegšanai. To piešķir personām, kuras kopj bērnus, ja šīs personas nesaņem maternitātes pabalstu no valsts sociālās apdrošināšanas un nav nodarbinātas vai ir nodarbinātas un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai strādā nepilnu darba laiku.

Personai, kura kopj bērnu vecumā līdz pusotram gadam, bērna kopšanas pabalsta apmērs ir 30 latu mēnesī (šāds pabalsta apmērs noteikts no 01.07.1998., pirms tam – bija 12 latu mēnesī). Personai, kura kopj bērnu vecumā no pusotra līdz trim gadiem, bērna kopšanas pabalsta apmērs ir 7,5 lati mēnesī (šā pabalsta apmērs nav mainījies kopš 1992.gada). Bērna kopšanas pabalsta apmērs nav atkarīgs no kopjamo bērnu skaita.

Līdz 2002.gada 1.jūnijam bērna kopšanas atvaļinājumu piešķīra līdz dienai, kad bērns sasniedza trīs gadu vecumu, un tiesības uz šo atvaļinājumu bija tikai bērna mātei.

Bet no 2002.gada 1.jūnija ir stājies spēkā 2001.gada 20.jūnijā Saeimā pieņemtais Darba likums, kas nosaka jaunu bērna kopšanas atvaļinājuma periodu, t.i., šādu atvaļinājumu piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par pusotru gadu, līdz dienai, kad bērns sasniedz 8 gadu vecumu. Bez tam tiesības uz pusotru gadu ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu ir ikvienam darbiniekam – kā bērna mātei, tā bērna tēvam.

Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka konkrētās bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršanas nosacījumu izmaiņas ir tiešā saistībā ar tiesību noteikšanu uz bērna

kopšanas pabalstu un tā izmaksas ilgumu, tika veikta vispusīga patreizējās bērna kopšanas pabalsta sistēmas izvērtēšana.

Pētījuma problēmas risināšanai tika izvēlēta bērnu vecumā līdz 8 gadiem vecāku izlases veida aptaujā. Vecāki tika aptaujāti ar poliklīniku, bērnudārzu atbalstu, kā arī dzīves vietās. Lai nodrošinātu dažādām sociālām grupām piederošu vecāku dalību aptaujā, aptauja tika veikta Rīgā, citās Latvijas pilsētās, un laukos visos četros Latvijas reģionos.

Saskaņā ar problēmas definējumu pētījuma mērķis bija izzināt sabiedrības viedokli par esošo un vēlamo bērna kopšanas pabalsta sistēmu, izanalizēt respondentu sniegto informāciju par šī pabalsta efektivitāti, apkopot informāciju par pabalstu ietekmi uz sadzīvisko un materiālo ģimenes pusi, rezumēt to secinājumos, kā arī izstrādāt priekšlikumus un rekomendācijas pabalsta efektivitātes kāpināšanā.

Pētījuma mērķa sasniegšanai izmantota statistiskā informācija, kā valsts iestādēs esošā informācija.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- Problēmjaautājumu izzināšana un to klasificēšana pēc dažādām grupējošām pazīmēm;
- Jautājumu un iespējamo atbilžu variantu apkopošana, izstrādājot aptaujas anketu izlase veida aptaujām;
- Anketēšanas veikšana Rīgā un Latvijas novados, sadalot aptaujas areālu 3 kategorijās: Rīga; rajonu pilsētas; lauku teritorijas (pagasti).
- Anketēšanas rezultātu apkopošana, datu apstrāde un analīze.
- Pētījuma gaitā iegūtās informācijas sistematizēšana un priekšlikumu izstrāde.

Pētījuma metodoloģijas pamatā bija bērna kopšanas pabalsta sistēmas vērtēšanas kritēriju sagatavošana, pamatojoties uz vispārējo informāciju un to diferencēšana pa dažādām iedzīvotāju sociālām grupām.

Metodoloģija paredzēja šādu metožu pielietošanu pētījumā:

- Statistiskās un ekonomiskās analīzes metode.

Statistiskās analīzes gaitā tika pētīta informācija iedzīvotāju vecuma grupu, teritoriālā un demogrāfiskā griezumā, kā arī citos aspektos. Ekonomiskā analīze galvenokārt aptvēra ģimeņu ieņēmumus, nodarbinātību, vidējās izmaksas mēnesī vienam bērnam, pabalsta nozīmi ģimenes budžetā u.c.

- Anketēšanas (aptaujas) metode.

Pēc šīs metodes tika veikta respondentu aptauja un izteiktās informācijas anketēšana pēc tiešās intervijas paņēmiena.

- Pēc datu apkopošanas un grupēšanas metodes tika sašķirotas anketās ietvertā informācija un izveidotas datu grupas, kuras apkopotas dažādās tabulās, diagrammās un skaitļu rindās.
- Monogrāfiskās un salīdzinošās metodes tika izmantotas pētījuma noslēguma posmā, lai novērtētu bērna kopšanas pabalsta efektivitāti un nozīmi ģimenē, kā arī lai noteiktu tā vēlamās attīstības virzienus turpmākajā periodā.

Pētījuma izpilde tika realizēta 3 posmos kā to paredzēja pētījuma koncepcija.

1.posmā (septembrī) tika izpētīta likumdošanas normatīvā bāze un noteiktas 4 pētījamo jautājumu grupas, kuras atspoguļotas aptaujas anketā:

- ar simbolu “G” tika apzīmēti 6 demogrāfiska rakstura jautājumi par ģimenes sastāvu un ienākumiem;

- 4 jautājumi, apzīmēti ar burtu “D”, ļāva noskaidrot vecāku nodarbošanos un darba attiecības;
- ar “A” apzīmētie 9 jautājumi orientēti, lai noskaidrotu respondentu attieksmi par bērna kopšanas atvaļinājumu un bērna audzināšanu ģimenē;
- 5 jautājumi “P” tika izstrādāti par pašu bērna kopšanas pabalstu, tā izmaksas kārtību, ilgumu un ietekmi uz ģimenes ienākumiem.

Kopumā tika sagatavotas vairāk kā 800 anketu kā arī Anketēšanas Noteikumi kā palīgmateriāls aptaujas veicējiem anketēšanas laikā (Anketa un Noteikumi pielikumā).

2.posma laikā (oktobris – 15.novembris) tika veikta aptauja 23 pilsētās un 26 pagastos aptverot visus Latvijas novadus. Kopumā tika noformētas un par derīgām atzītas 778 anketas. Aptaujas statistika šāda:

Rīga – 304 anketas vai 39% no visa skaita

Vidzeme – 244 anketas vai 31,4 %

Latgale – 125 anketas vai 16,1%

Kurzeme – 57 anketas vai 7,3%

Zemgale – 48 anketas vai 6,2%

Lielākais respondentu skaits bija pilsētu iedzīvotāji. Četros Latvijas novados (izņemot Rīgu) no aptaujāto kopskaita 474 respondentiem pilsētu iedzīvotāji bija 340, bet lauku ģimenes – 134, vai nepilni 29% no novados aptaujāto skaita. Šādai nelielai disproporcijai par cēloni mināms ierobežotais aptaujas periods, kā arī rudens periods, kurš apgrūtināja intervēšanu un aptaujas veicēju pārvietošanos (lietus, īsais dienas periods u.c.). Tomēr, kopumā izpētes grupa uzskata, ka tika aptvertas pietiekoši plašas dažādas sociālās grupas un ir gūts aptverošs priekšstats par bērna kopšanas pabalsta efektivitāti.

3.izpētes posms iesākās jau novembra sākumā, saņemot pirmās apkopotās anketas. Tika sagatavota un pielietota aptaujas datu apstrādes datorprogramma ar kuras palīdzību tika apkopota un sašķirotā iegūtā informācija. Apstrādes rezultāti tabulu un diagrammu veidā nokomplektēti pielikumā “Statistika” (anketu analīzes rezultāti).

Savāktā un apstrādātā informācija ļāva veikt kopējo analīzi par bērna kopšanas pabalsta sistēmas darbību Latvijā, resumēt pētījumus apkopotā pārskatā, izdarīt secinājumus, kā arī sagatavot priekšlikumus un rekomendācijas šī pabalsta efektivitātes kāpināšanai un sistēmas pilnveidošanai.

1.Pētījuma analīze

1.1.Aptaujāto ģimeņu demogrāfiskā un materiālā stāvokļa raksturojums

Lai izzinātu vecāku domas, vērtējumu, kā arī priekšlikumus par bērna kopšanas pabalstu un bērna kopšanas atvaļinājumu tika aptaujātas ģimenes ar bērniem līdz 8 gadu vecumam, no kurām galveno daļu sastādīja ģimenes ar bērniem vecumā līdz 3 gadiem.

Ģimenes ar minētā vecuma bērniem tika izvēlētas tāpēc, ka šādā kopumā tiek aptvertas gan ģimenes, kurās viens no vecākiem patreiz atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā un saņem bērna kopšanas pabalstu, gan ģimenes, kuras tikko ir kopušas visjaunākā vecuma bērnus un kurām ir zināma pieredze bērna kopšanas atvaļinājuma un bērna kopšanas pabalsta izmantošanas jomā, gan ģimenes, kurās bērni ir pārsnieguši 3 gadu vecumu un kurām ir savs spriedums par nepieciešamību izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu un bērna kopšanas pabalstu līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai.

Izzinot vecāku domas par jauno bērna kopšanas atvaļinājumu īpaša uzmanība tika veltīta bērnu tēviem.

Informācija par vecākiem

Lielākajā daļā aptaujāto ģimeņu mātes vecums ir 25-36 gadi (35,1%), 31-35 gadi (24,2%), līdz 25 gadiem (21,6%). Un 16,7% ģimenēs mātes pārsniedz 36 gadu vecumu.

Pēc sava nodarbošanās veida lielākā daļa māšu ir speciālistes vai ierindas darbinieces - 36,0%, apkalpojošais personāls – 14,4%, vadītājas (uzņēmuma, departamenta, nodaļas) – 5,7%, tehniskās darbinieces – 2,7%, aktīvā dienestā Nacionālajos bruņotajos spēkos – 0,3% (skat. tabulu 1.1.1.).

Pašnodarbināto sieviešu īpatsvars visu aptaujāto māšu kopskaitā ir zems: pašnodarbinātās savā zemnieku saimniecībā - 1,2% , pašnodarbinātā citā nozarē – 2,7%.

Tabula 1.1.1.

Mātes nodarbošanās

Nodarbošanās	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Vadītāja – uzņēmuma, nodaļas, departamenta	44	5,7
Speciāliste, ierindas darbiniece	280	36,0
Tehniskā darbiniece	21	2,7
Apkalpojošais personāls	112	14,4
Pašnodarbinātā savā zemnieku saimniecībā	9	1,2
Pašnodarbinātā citā nozarē	21	2,7
Studente	45	5,8
Aktīvs dienests NBS	2	0,3
Pensionāre (jebkura veida)	2	0,3
Bezdarbniece, kas saņem pabalstu	44	5,7
Bezdarbniece bez pabalsta	21	2,7
Mājsaimniece	174	22,4
Nav atbildes	2	0,3
Kopā:	778	100

Gandrīz katra piektā aptaujātā māte ir mājsaimniece (22,4%).

Bezdarbnieču īpatsvars visu aptaujāto māšu kopskaitā nav augsts: 5,7% bezdarbnieces, kuras saņem pabalstu, 2,7% bezdarbnieces bez pabalsta.

Studentes, savukārt, sastāda 5,8% no aptaujātajām mātēm.

Strādājošās mātes visbiežāk ir nodarbinātas valsts uzņēmumā, iestādē (27,2%) vai privātā Latvijas firmā (18,4%). Pašvaldības uzņēmumā, iestādē strādā 9,4% aptaujāto māšu, ārzemju firmā, kopuzņēmumā – 5,4%.

Jāatzīmē, ka strādājošās mātes visbiežāk ir nodarbinātas izglītības, veselības, sociālās drošības, sporta jomā (26,7%) un tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas jomā (14,5%), zināma daļa valsts pārvaldē (6,9%), komunālo pakalpojumu jomā (3,3%), rūpniecībā, kokapstrādē (3,2%), lauksaimniecībā, zvejniecībā (1,5%).

Lielākajai daļai māšu ir laba izglītība: augstākā – 33,4%, vidējā profesionālā – 27,1%, nepabeigta augstākā - 19,3%, vidējā vispārējā - 14,7% un tikai 5% minēto sieviešu ir pamatizglītība vai zemāks izglītības līmenis (skat. tabulu 1.1.2.).

Tabula 1.1.2.

Mātes izglītība

Izglītības līmenis	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Pamatizglītība vai zemāka (līdz 9 klasēm)	39	5,0
Vidējā vispārējā	114	14,7
Vidējā profesionālā	211	27,1
Nepabeigta augstākā	150	19,3
Augstākā (bakalaurs, maģistrs, doktors)	260	33,4
Nav atbildes	3	0,4

Lielākajā daļā aptaujāto ģimeņu arī tēva vecums ir 25-30 gadi (31,7%), 31-35 gadi (23,8%). 23,8% gadījumos tēvi pārsniedz 36 gadu vecumu, bet tēvu vecumā līdz 25 gadiem (10,5%) ir uz pusi mazāk nekā minētā vecuma māšu.

Pēc sava nodarbošanās veida arī lielākā daļa tēvu ir speciālisti vai ierindas darbinieki – 35,5%, trīsreiz biežāk nekā mātes aptaujātie tēvi ir vadītāji (uzņēmuma, departamenta, nodaļas) – 15,4%, piecreiz biežāk – tehniskie darbinieki – 13,9%, taču divreiz retāk nekā mātes aptaujātie tēvi ir apkalpojošais personāls – 6,8%, aktīvā dienestā Nacionālajos bruņotajos spēkos ir 0,6% tēvu (skat. tabulu 1.1.3.).

Tabula 1.1.3.

Tēva nodarbošanās

Nodarbošanās	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Vadītājs – uzņēmuma, nodaļas, departamenta	120	15,4
Speciālists, ierindas darbinieks	276	35,5
Tehniskais darbinieks	108	13,9
Apkalpojošais personāls	53	6,8
Pašnodarbinātais savā zemnieku saimniecībā	27	3,5
Pašnodarbinātais citā nozarē	59	7,6
Students	4	0,5
Aktīvs dienests NBS	5	0,6
Pensionārs (jebkura veida)	6	0,8
Bezdarbnieks, kas saņem pabalstu	10	1,3
Bezdarbnieks bez pabalsta	30	3,9
Mājsaimniece	3	0,4
Nav atbildes	6	0,8
Kopā:	778	100

Pašnodarbināto vīriešu īpatsvars visu aptaujāto tēvu kopskaitā ir krietni augstāks nekā minēto grupu mātēm: pašnodarbinātie savā zemnieku saimniecībā – 3,5%, pašnodarbinātie citā nozarē – 7,6%.

Bezdarbnieku īpatsvars visu aptaujāto tēvu kopskaitā nav augsts: 1,3% bezdarbnieku, kuri saņem pabalstu, bet tēvu bezdarbnieku bez pabalsta (3,9%) ir vairāk nekā minētās grupas māšu (2,7%).

Aptaujāto tēvu starpā ir mazs studentu (0,5%), pensijas saņēmēju (0,8%), mājsaimnieču (0,4%) īpatsvars.

Strādājošie tēvi visbiežāk ir nodarbināti privātā Latvijas firmā (37,8%) vai valsts uzņēmumā, iestādē (23,7%). Ārzemju firmā, kopuzņēmumā strādā 10,2% aptaujāto tēvu, pašvaldības uzņēmumā, iestādē – 6,3%.

Tēvi visbiežāk ir nodarbināti rūpniecībā, kokapstrādē (24,2%), tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas (18,0%) un izglītības, veselības, sociālās drošības, sporta jomā (11,1%), zināma daļa valsts pārvaldē (8,4%), komunālo pakalpojumu jomā (6,9%), lauksaimniecībā, zvejniecībā (5,8%).

Arī tēviem ir laba izglītība, bet šajā grupā dominējošā ir vidējā profesionālā izglītība – 34,1% tad augstākā – 23,8%, nepabeigta augstākā - 13,2%, vidējā vispārējā - 13,1% un 6,2% tēvu ir pamatizglītība vai zemāks izglītības līmenis (skat. tabulu 1.1.4.).

Tabula 1.1.4.

Tēva izglītība

Izglītības līmenis	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Pamatizglītība vai zemāka (līdz 9 klasēm)	48	6,2
Vidējā vispārējā	102	13,1
Vidējā profesionālā	265	34,1
Nepabeigta augstākā	103	13,2
Augstākā (bakalaura, maģistrs, doktors)	185	23,8
Nav atbildes	4	0,5

Informācija par ģimeņu tipiem

Vairāk kā trīs ceturtdaļas no visām aptaujātajām ģimenēm ir pilnas ģimenes, t.i., ģimenes, kurās ir abi vecāki, (76,5%), katra septītā ģimene ir pilna ģimene, kurā ir arī vecvecāki (14,3%). Bet katra desmitā ģimene ir nepilna jeb ģimene, kurā ir tikai viens no vecākiem: nepilna ģimene – 5,0%, nepilna ģimene ar vecvecākiem – 4,2% (skat. tabulu 1.1.5.).

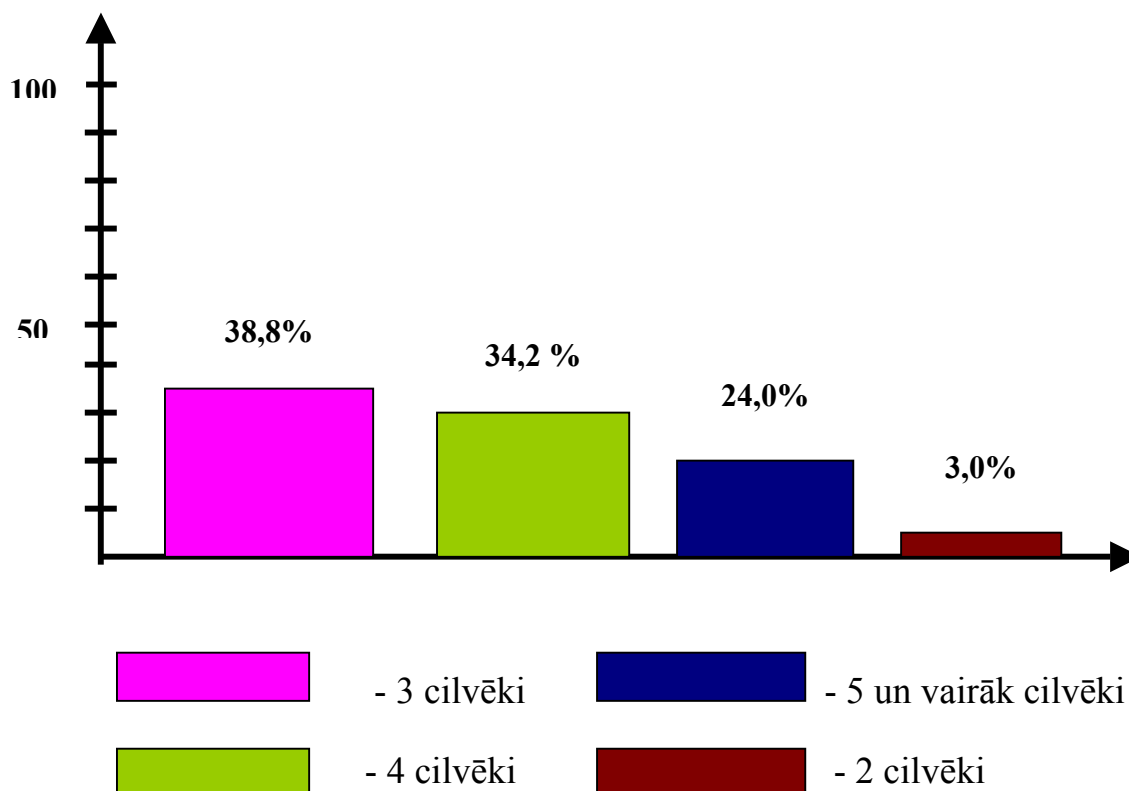
Tabula 1.1.5.

Ģimenes tips

Tips	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Pilna ģimene	595	76,5
Pilna ģimene ar vecvecākiem	111	14,3
Nepilna ģimene	39	5,0
Nepilna ģimene ar vecvecākiem	33	4,2
Kopā:	778	100

No visām apzinātajām mājsaimniecībā visvairāk ir trīs cilvēku mājsaimniecību – 38,8%, tad četru cilvēku – 34,2%, piecu un vairāk cilvēku – 24,0% un tikai katra trīsdesmit ceturtā mājsaimniecība ir divu cilvēku mājsaimniecība (3,0%).

1.1.1.zīmējums. Mājsaimniecības struktūra pēc cilvēku skaita

Informācija par bērniem ģimenē

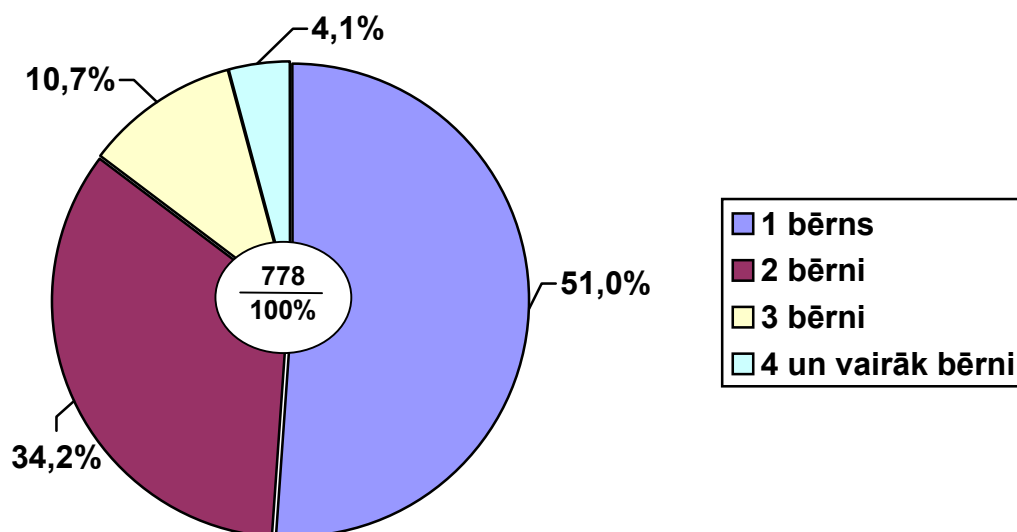
Pētījuma dati liecina, ka Latvijā visbiežāk sastopamas ir ģimenes ar vienu bērnu -51,0%, tad ģimenes ar diviem bērniem - 34,2%, ģimenes ar trīs bērniem – 10,7% un visbeidzot ģimenes ar četriem un vairāk bērniem –4,1% (skat. tabulu 1.1.6.).

Tabula 1.1.6.

Bērnu skaits ģimenē

Bērnu skaits	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
1 bērns	397	51,0
2.bērni	266	34,2
3 bērni	83	10,7
4 un vairāk bērni	32	4,1
Kopā:	778	100

1.1.2.zīmējums. Aptaujāto ģimeņu dalījums pēc bērnu skaita

Vairāk kā puse aptaujāto ģimeņu audzina līdz 3 gadus vecus bērnus (53,0%). Pie tam 50,9% ģimeņu no visām aptaujātajām ģimenēm ir viens bērns vecumā līdz 3 gadiem, 2,1% minēto ģimeņu - 2 bērni vecumā līdz 3 gadiem.

61,4% aptaujāto ģimeņu ir bērni vecumā no trīs līdz astoņiem gadiem: 53,2% ģimeņu ir viens minētā vecuma bērns, 8,2% ģimeņu divi šā vecuma bērni.

Un 29,5% ģimeņu, kuras audzina līdz astoņus gadus vecus bērnus, ir ne tikai minētā vecuma bērni, bet arī bērni vecāki par astoņiem gadiem: viens bērns vecāks par astoņiem gadiem – 18,4% ģimeņu, 2 bērni vecāki par astoņiem gadiem – 8,7% ģimeņu un trīs vai vairāk bērni vecāki par astoņiem gadiem – 2,7% ģimeņu.

Informācija par ģimeņu materiālo stāvokli

Aptaujātās ģimenes ienākumus galvenokārt gūst no algota darba (90,0%). Nākamais biežāk minētais ienākumu avots ir pabalsti (79,9%), nozīmīgu vietu ieņem arī regulāra vecāku un citu radu palīdzība (17,1%), pensijas (13,1%). Aptaujāto vidū ievērojami mazāk ir ģimeņu, kuras ienākumus gūst kā pašnodarbinātie – kā ienākuma avots pašnodarbinātā darbs zemnieku vai piemājas saimniecībā ir minēts 9,4% gadījumu, ienākumu gūšana kā pašnodarbinātajam citā nozarē – 9,5% gadījumu. Stipendija kā ienākumu avots minēta – 5,1% gadījumu, alimenti – 5,0% gadījumu, akcijas, dividendes, noguldījumi – 1,8% gadījumu, bet 0,6% gadījumu minēti citi ienākumu avoti – gadījuma darbi, autoratlīdzība, kredīts, privātstundas.

Mēneša vidējie ienākumi pēc sociālā un ienākuma nodokļa nomaksas uz vienu aptaujātās mājsaimniecības locekli mēnesī galvenokārt ir: 31-60 latu - ceturtajai daļai mājsaimniecību (28,3%), 61-89 latu - piektajai daļai mājsaimniecību (21,5%), 90-150 latu – mazliet vairāk kā desmitajai daļai mājsaimniecību (13,2%), 21-30 latu – arī tāpat mazliet vairāk kā vienai desmitajai daļai mājsaimniecību (12,8%). Un tikai 9% mājsaimniecību ienākumi

uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī pārsniedz 151 latu, bet 8,5% mājsaimniecību, t.i., katrai divpadsmitajai mājsaimniecībai ienākums uz vienu mājsaimniecības locekli sastāda mazāk par 21 latu, 7,1% gadījumu vidējos ienākumos uz vienu mājsaimniecības locekli respondenti nav uzrādījuši, norādot, ka ir grūtības tos noteikt (skat. tabulu 1.1.7.).

Tabula 1.1.7.

Mēneša vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli pēdējo sešu mēnešu laikā (pēc sociālā un ienākuma nodokļa nomaksas)

Ienākumi	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Mazāk par 21 latu	66	8,5
21 – 30 lati	97	12,5
31 – 60 lati	220	28,3
61 – 89 lati	167	21,5
90 – 150 lati	103	13,2
Vairāk par 151 latu	70	9,0
Grūti pateikt	55	7,1
Kopā:	778	100

1.2. Bērna kopšanas pabalsta izmantošanas ietekme uz ģimenes ienākumiem periodā, kad ģimene šo pabalstu izmanto

Vairāk kā pusei (53%) no aptaujātajiem 778 respondentiem bērni ir tādā vecumā, kas dod tiesības pieprasīt bērna kopšanas pabalstu, ko patreiz 93,7% gadījumu saņem bērna māte, 1,5% gadījumu bērna tēvs, bet 4,9% gadījumu minētais pabalsts nav pieprasīts.

Jāatzīmē, ka 57,5% respondentu (vairāk kā puse) savas ģimenes patreizējo materiālo stāvokli novērtē kā apmierinošu, 21,9% (mazliet vairāk kā 1/5) kā labu un 19,9% (mazliet mazāk kā 1/5) kā sliktu (skat.tabulu 1.2.1.)

Tabula 1.2.1.

Ģimenes patreizējā materiālā stāvokļa novērtējums

Materiālais stāvoklis	Gadījumu skaits	Novērtējums %
Labs	170	21,9
Apmierinošs	446	57,3
Slikts	156	20,1
Nezin	6	0,7
Kopā:	778	100

Kā sliktu savas ģimenes materiālo stāvokli galvenokārt novērtē tie respondenti, kuriem ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli ir zemāki par 21 latu – 72,7%, kā arī tie, kuriem ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli ir no 21 līdz 30 latiem - 46,4%.

Kā labu savas ģimenes materiālo stāvokli galvenokārt novērtē tie respondenti, kuri ienākumus gūst kā pašnodarbinātie citā nozarē, izņemot zemnieku saimniecību, kā arī tie respondenti, kuri ienākumus gūst no algota darba, bet respondenti, kuru ienākuma avots ir pabalsti savu materiālo 57,2% gadījumu novērtē kā apmierinošu.

Reģionu griezumā kā sliktu savas ģimenes materiālo stāvokli visbiežāk novērtē Latgales reģionā dzīvojošie respondenti, bet kā labu savas ģimenes materiālo stāvokli visbiežāk novērtē Zemgales reģionā un Rīgas pilsētā dzīvojošie respondenti.

Apdzīvoto vietu griezumā slikts ģimenes materiālais stāvoklis visbiežāk tiek minēts laukos, bet labs ģimenes materiālais stāvoklis visbiežāk tiek minēts Rīgā .

Kā labu savas ģimenes materiālo stāvokli visbiežāk ir novērtējuši vecāki (gan tēvs, gan māte) vecuma grupā no 26-30 gadiem, bet kā sliktu savas ģimenes materiālo stāvokli visbiežāk ir novērtējušas ģimenes, kurās gan tēva, gan mātes vecums ir līdz 25 gadiem vai arī, kur vecāki ir vecāki par 36 gadiem.

Kā labs savas ģimenes materiālais stāvoklis visbiežāk tiek novērtēts no tēvu vadītāju (uzņēmuma, iestādes vai c.) (54,2%) puses un māšu pašnodarbināto citā nozarē (47,6%) un vadītāju (45,5%) puses, bet kā slikts visbiežāk no māšu bezdarbnieču puses: bezdarbnieces, kas saņem pabalstus – 47,7%, bezdarbnieces bez pabalsta – 66,7%, kā arī no tēvu bezdarbnieku bez pabalsta (60,0%) puses un tēvu pašnodarbināto savā zemnieku saimniecībā puses (40,7%).

Skatot ģimeņu patreizējo materiālo stāvokli caur izglītības prizmu, jāatzīmē, ka visbiežāk savas ģimenes materiālo stāvokli kā sliktu raksturo ģimenes, kurās vecākiem ir pamatizglītība vai par 9 klasēm zemāka izglītība: tēvi – 47,9%, mātes – 53,8%, bet savas ģimenes materiālo stāvokli kā labu visbiežāk raksturo tēvi, kuriem ir augstākā izglītība (44,9%). Vienlaikus jāatzīmē, ka mātes ar augstāko izglītību savas ģimenes materiālo stāvokli visbiežāk vērtē kā apmierinošu (56,2%).

Materiāli visnodrošinātākās ir pilnās ģimenes (labs materiālais stāvoklis – 25,0%, apmierinošs- 56,3%, slikts – 17,8%), vissliktākais materiālais stāvoklis ir nepilnām ģimenēm ar vecvecākiem (labs materiālais stāvoklis – 9,1%, apmierinošs – 48,5%, slikts – 39,4%).

Savas ģimenes materiālo stāvokli kā labu visbiežāk ir novērtējušas no trim cilvēkiem sastāvošas mājsaimniecības, bet kā sliktu visbiežāk ir novērtējušas mājsaimniecības, kuras sastāv no pieciem un vairāk mājsaimniecības locekļiem.

Pastāv šādas lineāras sakarības:

- jo mazāk bērnu ģimenē, jo labāks ir ģimenes materiālais stāvoklis un otrādi – jo vairāk bērnu ģimenē, jo sliktāks ir ģimenes materiālais stāvoklis;
- jo jaunāki ir audzināmie bērni, jo sliktāks ir ģimenes materiālais stāvoklis.

Pēdējos sešos mēnešos lielākā daļa ģimeņu viena bērna vajadzībām mēnesī ir tērējusi 1-30 latus (32,9% bērnu) vai 30-50 latus (30,1% bērnu) un tikai katram deviņpadsmitajam bērnam (5,1%) izlietotie ģimenes izdevumi mēnesī ir bijuši LR Centrālās statistikas pārvaldes aprēķinātā viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma (*2002.gada 1.pusgadā vidēji mēnesī 88,94 lati*) vai gandrīz minētā iztikas minimuma līmenī un šo līmeni pārsnieguši katram divdesmit ceturtajam bērnam izlietotie tēriņi (4,1%) (skat. tabulu 1.2.2.).

Bet katram trīsdesmit otrajam bērnam (3,1%) vienā mēnesī tiek tērēts mazāk kā 7,50 lati. Pie kam 79,2% ģimeņu, kuru materiālais stāvoklis ir slikts, vienam bērnam mēnesī tērē tikai 7,5 latus.

Tabula 1.2.2.

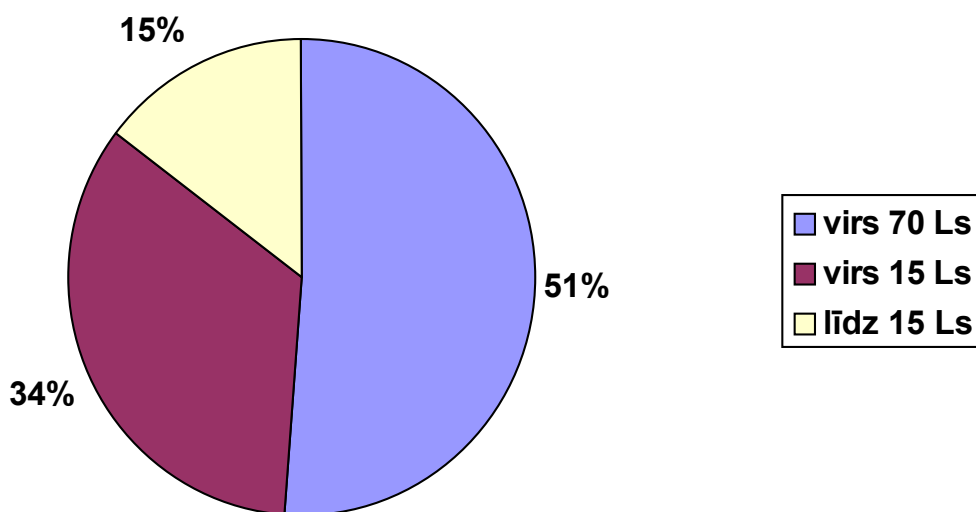
**Ģimenes izdevumi viena bērna vajadzībām
(vidēji mēnesī pēdējos sešos mēnešos)**

Izdevumi, Ls/mēn.	Gadījumu skaits	Novērtējums %
Līdz 7,5 latiem	24	3,1
7,5 līdz 15 lati	97	12,5
15-30 lati	256	32,9
30-50 lati	234	30,1
50-70 lati	85	10,9
70-89 lati	40	5,1
Vairāk par 89 latiem	32	4,1
Grūti pateikt	10	1,3
Kopā:	778	100

Pastāv lineāra sakarība – jo zemāki ģimenes kopējie ienākumi, jo mazāk naudas tiek tērēts bērna vajadzībām. Ģimenes, kuru ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli sastāda 21-30 latus mēnesī vienam bērnam mēnesī, galvenokārt, tērē 7,5 līdz 15 latus, bet tās, kuru ienākumi zemāki par 21 latu mēnesī, uz vienu bērnu tērē līdz 7,5 latiem mēnesī.

Izdevumu apjoms, kas tiek izlietots vienam bērnam, ir atkarīgs arī no bērnu skaita ģimenē. Ģimenes ar vienu bērnu (51% no aptaujātajām ģimenēm) viena bērna vajadzībām mēnesī tērē lielāku summu, galvenokārt, 70-89 latus vai vairāk par 89 latiem, ģimenes ar diviem bērniem (34,2% no aptaujātajām ģimenēm) – 15-30 latus, 30-50 latus, ģimenes ar 3 un vairāk bērniem (14,8% no aptaujātajām ģimenēm) visbiežāk 7,5-15 latus. Neviena no aptaujātajām ģimenēm, kura audzina 3 un vairāk bērnus, nav atļāvusies tērēt bērna vajadzībām vairāk par LR Centrālās statistikas pārvaldes aprēķināto viena iedzīvotāja pilnu iztikas minimumu, t.i., vidēji mēnesī uz vienu bērnu netērē vairāk par 89 latiem.

1.2.1. zīmējums. Izdevumi vienam bērnam mēnesī

Uz jautājumu kā bērna kopšanas pabalsts ietekmē ģimenes kopējo budžetu - katrs trešais respondents no kopējā respondentu skaita, kas vienlaikus sastāda 64,8% respondentu, kam bērni ir vecumā līdz 3 gadiem (t.i., vecumā, kas dod tiesības saņemt bērna kopšanas pabalstu) atbildēja, ka ģimenes kopējos ienākumos pabalsts jūtams maz un tādā apmērā kā tas ir patreiz lielas nozīmes tam ģimenes budžetā nav.

Pārējie respondenti pauda pozitīvu attieksmi: katrs četrpadsmitais respondents, kas vienlaikus ir katrs septītais respondents (13,8%), kam bērni ir vecumā līdz 3 gadiem, uzskata, ka bērna kopšanas pabalsts ģimenes budžetā dod jūtamu papildinājumu, katrs deviņpadsmitais respondents, kas vienlaikus ir katrs desmitais respondents (10,2%), kam bērni ir vecumā līdz 3 gadiem, uzsver, ka bērna kopšanas pabalsts kopā ar ģimenes valsts pabalstu dod iespēju iegādāties bērnam pilnvērtīgāku uzturu un katrs divdesmitdevītais respondents, kas vienlaikus ir katrs piecpadsmitais respondents (6,6%), kam bērni ir vecumā līdz 3 gadiem, atzīst, ka bērna kopšanas pabalsts dod iespēju šā pabalsta saņēmējam kaut kādu nieciņu atļauties arī savam priekam.

Un atkal jāatzīmē, ka valstī ir arī ģimenes, kurām šis pabalsts kopā ar ģimenes valsts pabalstu ir vienīgie ģimenes ienākuma avoti – šādā situācijā ir katrs divdesmit astotais respondents (3,6%), kam ir bērni vecumā līdz 3 gadiem, jeb katrs piecdesmit otrais respondents no kopējā respondentu skaita. 1% respondentu viedokļa par to, kāda nozīme bērna kopšanas pabalstam ir viņu ģimenes budžetā, nav.

Visu vecuma grupu mātes un tēvi visbiežāk atzīmē, ka ģimenes kopējos ienākumos bērna kopšanas pabalsts jūtams maz. Šādu apgalvojumu visbiežāk pauž arī nodarbinātie vecāki (gan tēvi, gan mātes).

Bezdarbnieki un studenti visbiežāk pauž atšķirīgu viedokli. 66,7% tēvi studenti un 21,2% mātes studentes uzskata, ka bērna kopšanas pabalsts ģimenes budžetā dod jūtamu papildinājumu. Tādi paši uzskati ir 66,7% mātēm bezdarbniecēm, bez pabalsta, 16,7% mātēm bezdarbniecēm, kas saņem pabalstu.

Savukārt, 35,7% tēvu bezdarbnieku, bez pabalsta, 20% tēvu bezdarbnieku, kas saņem pabalstu, 19,4% māšu bezdarbnieču uzsver, ka bērna kopšanas pabalsts kopā ar ģimenes valsts pabalstu ģimenei ir vienīgie naudas ienākumi.

To, ka ģimenes kopējos ienākumos bērna kopšanas pabalsts ir maz jūtams visbiežāk uzsver pilnas ģimenes un ģimenes ar mazāk bērniem, bet 28,6% nepilnu ģimeņu un 23,5% nepilnu ģimeņu ar vecvecākiem, kā arī 18,0% ģimeņu ar trīs un vairāk bērniem atzīst, ka bērna kopšanas pabalsts ģimenes budžetā dod jūtamu papildinājumu. 17,6% nepilnu ģimeņu kopā ar ģimenes valsts pabalstu bērna kopšanas pabalsts ir ģimenes vienīgie naudas ienākumi.

Pastāv sakarība, jo mazāki mēneša vidējie ienākumi uz vienu māsaimniecības locekli, jo lielāka bērna kopšanas pabalsta loma ģimenes kopējā budžetā un jo lielāka bērna kopšanas pabalsta loma ģimenes kopējā budžetā, jo mazāku naudas summu ģimene tērē bērna vajadzībām.

Visjūtāmāk bērna kopšanas pabalsts papildina lauku iedzīvotāju ģimenes budžetu (minēts 23,9% gadījumu), mazāk citu pilsētu iedzīvotāju ģimenes budžetu (minēts 14,7% gadījumu), vismazāk Rīgas iedzīvotāju ģimenes budžetu (minēts 11,0% gadījumu).

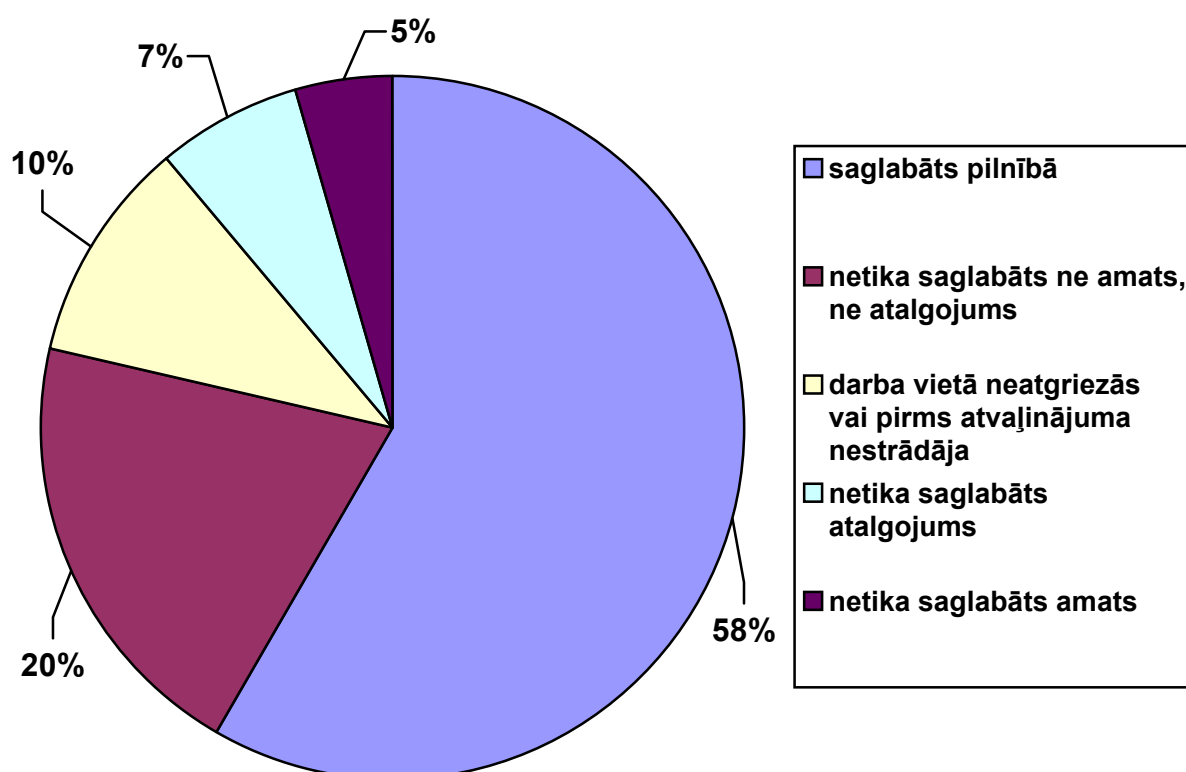
1.3. Vecāku riska palikt bez darba un ienākumiem bērna kopšanas atvaļinājuma laikā analīze

Joprojām pastāv risks vecākiem palikt bez darba un ienākumiem bērna kopšanas atvaļinājuma laikā.

Kā rāda pētījuma dati, katram piektajai mātei, kura izmantoja bērna kopšanas atvaļinājumu un sekojoši saņēma bērna kopšanas pabalstu, atgriežoties no pēdējā bērna kopšanas atvaļinājuma netika saglabāts ne

iepriekšējais amats, ne atalgojums, katrai piecpadsmitajai mātei netika saglabāts iepriekšējais atalgojums, bet katrai divdesmit otrajai mātei netika saglabāts iepriekšējais amats un tikai mazliet vairāk kā pusei sieviešu (58,27%), kuras atgriezās no bērna kopšanas atvaļinājuma, tika saglabāts gan iepriekšējais amats, gan atalgojums.

1.3.1. zīmējums. Bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas ietekme uz darba vietas un atalgojuma saglabātību

Lielāks risks ir bijis rūpniecības, kokapstrādes nozarē strādājošajām mātēm – 24,0% gadījumu nav ticis saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums, privātās Latvijas firmās strādājošajām mātēm – 25,9% gadījumu nav ticis saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums, tehniskajām darbiniecēm - 23,8% gadījumu nav ticis saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums.

Lielāks risks ir bijis sievietēm, kuras pārsniegušas 30 gadu vecumu: 31-36 gadus vecām mātēm ne iepriekšējais amats, ne atalgojums nav ticis saglabāts 17,6% gadījumu, mātēm vecākām par 36 gadiem – 15,4% gadījumu.

Sievietēm ar augstāko izglītību (bakalaurs, maģistrs, doktors) risks ir zemāks nekā zemāku izglītības līmeni ieguvušajām. Tā, mātēm, kurām ir augstākā izglītība, atgriežoties no bērna kopšanas atvaļinājuma tikai 8,5% gadījumu nav ticis saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums.

Riska pakāpe zināmā mērā ir saistīta arī ar bērnu skaitu ģimenē, jo vairāk bērnu ģimenē, jo lielāks ir risks atgriežoties no bērna kopšanas atvaļinājuma palikt bez iepriekšējā amata un iepriekšējā atalgojuma.

Lielāks risks ir citās Latvijas pilsētās strādājošajiem, mazāks risks ir Rīgā strādājošajiem. Arī Latgales un Kurzemes reģionos strādājošajiem risks ir lielāks nekā Vidzemes un Zemgales reģionā strādājošajiem.

To, ka vecākiem pastāv risks palikt bez darba, ja viņi izmanto pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu apstiprina arī atbildes uz jautājumu “Kādu iemeslu dēļ Jūs neizmantojāt likumā noteikto pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu?”, kur 3,0% no aptaujātajām mātēm apliecināja, ka tikai tāpēc, ka darba devējs bija izteicis draudus par iespējamu darba vietas zaudēšanu. Jāsecina, ka šādi draudi ir tikuši izteikti katrai trīsdesmit trešajai sievietei, kura atradusies bērna kopšanas atvaļinājumā. Vienlaikus jāatzīmē, ka te ir runa par pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu, kuru līdz jaunā Darba likuma spēkā stāšanās laikam (01.06.2002.) 3 gadu garumā (līdz bērna 3 gadu vecuma sasniegšanai) piešķīra tikai bērna mātei.

1.4. Bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumu ietekme uz nodarbinātības savienošanu ar vecāku pienākumu pildīšanu

Patreizējie bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumi nosaka, ka bērna kopšanas pabalstu piešķir arī gadījumos, kad šā pabalsta saņēmējs strādā

saīsinātu darba laiks: ja tiek kopts līdz 1,5 gadus vecs bērns ne vairāk kā 20 stundas nedēļā, ja tiek kopts bērns vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem ne vairāk kā 34 stundas nedēļā.

Aptaujas gaitā tika secināts, ka liela daļa vecāku bērna kopšanas pabalsta saņemšanu ar nodarbinātību veiksmīgi savieno.

Tā, trešā daļa bērna kopšanas pabalsta saņēmēju(31,6%), kuriem ir 1-1,5 gadus veci bērni, strādā saīsinātu darba dienu, saīsinātu darba dienu bieži strādā arī vecāki, kuriem ir 1,5 līdz 2 gadus veci bērni (31,0%), saīsinātu darba dienu strādā arī ceturtdaļa bērna kopšanas pabalstu saņēmēju (25,9%), kuru bērni ir 2-3 gadus veci (skat. tabulu 1.4.1.).

Tabula 1.4.1.

Bērna kopšanas pabalsta saņemšanas periodi, kuros pabalsta saņēmējs strādāja likumdošanā pieļauto saīsināto darba laiku

Pabalsta saņemšanas periodi	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Saņemot pabalstu par bērnu vecumā līdz 6 mēnešiem	23	14,6
Saņemot pabalstu par bērnu vecumā no 6 mēnešiem līdz 1 gadam	34	21,5
Saņemot pabalstu par bērnu vecumā no 1 gada līdz 1,5 gadiem	50	31,6
Saņemot pabalstu par bērnu vecumā no 1,5 gadiem līdz 2 gadiem	49	31,0
Saņemot pabalstu par bērnu vecumā no 2 gadiem līdz 3 gadiem	41	25,9
Kopā:	158	124,7

Minētais tiek secināt, ka bērna kopšanas pabalsta saņemšanas nosacījumu nodarbinātības savienošanu ar bērna kopšanas pabalsta saņemšanu veicina.

Saīsinātu darba dienu ar mērķi saņemt bērna kopšanas pabalstu dažādos bērna kopšanas pabalsts saņemšanas posmos ir strādājušas visu vecuma grupu

sievietes, bet visbiežāk vadītājas (uzņēmuma, departamenta. nodaļas) un speciālistes, ierindas darbinieces.

Privātās Latvijas firmās un ārzemju firmās, kopuzņēmumos nodarbinātās sievietes bērna kopšanas pabalsta saņemšanu ar nodarbinātību savieno tikai tad, kad bērns ir pārsniedzis 6 mēnešu vecumu, rūpniecībā, kokapstrādes jomā nodarbinātās sievietes nodarbinātību ar bērna kopšanas pabalsta saņemšanu, t.i., bērna kopšanu, savieno tikai tad, kad bērns pārsniedzis 1 gada vecumu.

Pētījuma dati liecina, ka gan pilnas, gan nepilnas ģimenes, kurās ir arī vecvecāki, periodā, kad bērns ir vecumā līdz 1,5 gadiem, nodarbinātības savienošānu ar bērna kopšanas pabalsta saņemšanu praktizē retāk nekā pārējās pilnās un nepilnās ģimenes.

Biežāk nodarbinātības savienošānu ar bērna kopšanas pabalsta saņemšanu praktizē ģimenes, kurās ir mazāks bērnu skaits, ģimenes ar zemāku ienākumu līmeni, kā arī ģimenes, kas bērna vajadzībām tērē viszemākās summas (līdz 7,5 latiem; no 7,5 līdz 15 latiem mēnesī).

Reģionos ar lielāku bezdarba līmeni, kā Latgalē, bērna kopšanas pabalsta saņēmēji saīsinātu darba dienu strādā retāk.

Jāatzīmē, ka jau kopš 1996.gada bērna kopšanas pabalsts tiek piešķirts saskaņā ar dzimumu līdztiesības principu. Šo pabalstu ir tiesīga saņemt persona (gan bērna māte, gan tēvs, gan aizbildnis), kura reāli kopj attiecīga vecuma bērnu.

Līdz ar to, neatkarīgi no tā, ka bērna kopšanas atvaļinājums bērna tēvam darba likumdošanā ir noteikts tikai no š.g. 1.jūnija, bērna kopšanas pabalstu bērnu tēvi ir saņēmuši arī līdz 01.06.2002.

Minētais apliecina, ka arī ģimenes kontekstā bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumi veicina bērna kopšanas pabalsta saņemšanas savienošānu ar nodarbinātību – bērna tēvam kļūstot par bezdarbnieku, viņš var kopt bērnu un saņemt bērna kopšanas pabalstu, bet bērna māte var atgriezties savā darba vietā.

Patreizējā periodā bērna kopšanas pabalstu bērnu tēvi saņem 1,5 % gadījumu. Lielākā daļa šo tēvu – bērna kopšanas pabalstu saņēmēju ir vecāki par 36 gadiem, ir bijuši speciālisti, ierindas darbinieki, apkalpojošais personāls, arī mājsaimnieces, galvenokārt bijuši nodarbināti komunālo pakalpojumu sfērā. Šo tēvu izglītības līmenis ir dažāds, bet lielākajai daļai no viņiem ir vidējā profesionālā izglītība.

Bērna kopšanas pabalstu bērnu tēvi visbiežāk saņem Latgales un Vidzemes reģionos un apdzīvoto vietu griezumā – citās pilsētās dzīvojošie biežāk nekā Rīgā vai laukos dzīvojošie bērnu tēvi.

1.5. Bērna kopšanas atvaļinājuma perioda ilguma ietekme uz vecāku konkurētspēju darba tirgū

Vairāk kā puse respondentu (58,4%) uzskata, ka izmantojot nepārtrauktu pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu, persona, kura to izmanto, neglābjami zaudē savu kvalifikāciju un mazliet mazāk kā piektdaļa respondentu (18,4%) tam pilnībā nepiekrīt (skat.tabulu 1.5.1.).

Tabula 1.5.1.

Atbildes uz apgalvojumu: Persona, kura pilnībā izmanto likumdošanā noteikto bērna kopšanas atvaļinājumu neglābjami zaudē savu kvalifikāciju

Atbildes veids	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Pilnīgi piekrītu	72	9,3
Daļēji piekrītu	382	49,1
Daļēji nepiekrītu	142	18,3
Pilnīgi nepiekrītu	143	18,4
Nav viedokļa	39	5,0
Kopā:	778	100

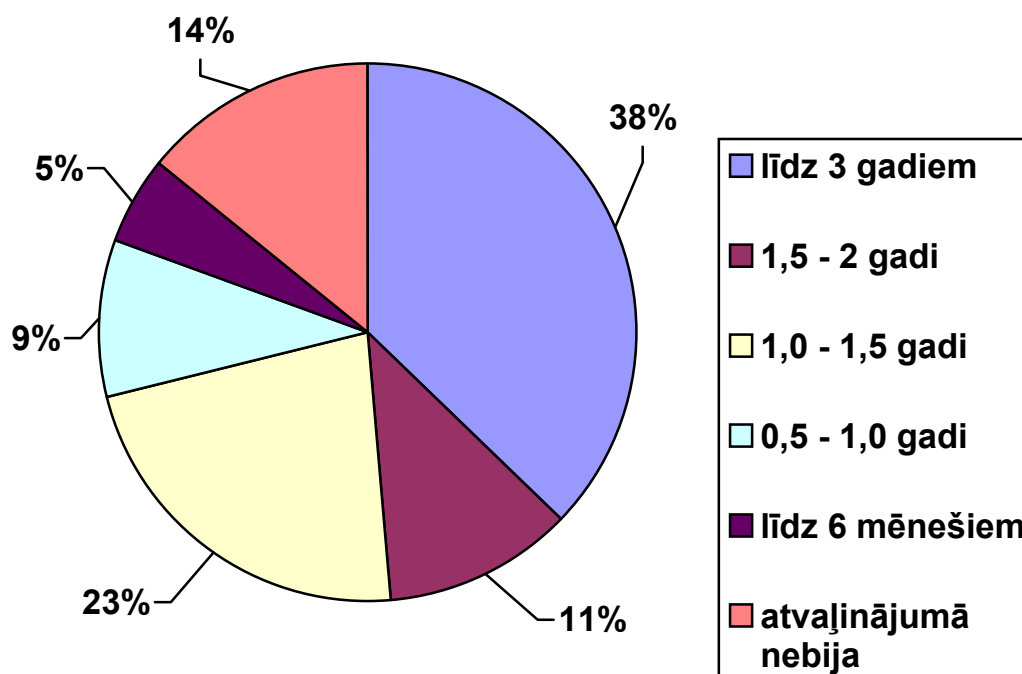
Šādus uzskatus visbiežāk pauž lielākā daļa visu vecuma grupu māšu, it īpaši, mātes vecumā no 31-35 gadiem (62,8%), kā arī mātes, kuras pārsniegušas 36 gadu vecumu (60,0%). Tam piekrīt lielākā daļa māšu uzņēmumu, departamenta vadītāju (63,6%), mātes speciālistes – 61,4%, arī mātes studentes – 62,2%, vairāk kā puse māšu, kuras ir nodarbinātas privātās Latvijas firmās (59,4%) un valsts uzņēmumos, iestādēs (59%), 66% no visām mātēm ar nepabeigtu augstāko izglītību un 61,9% ar augstāko izglītību.

Šādu viedokli pauž arī lielākā daļa visu vecuma grupu tēvu, it īpaši, tēvi vecumā līdz 25 gadiem (63,4%), tēvi vecāki par 36 gadiem (60,5%). Tam piekrīt lielākā daļa tēvu vadošo darbinieku (65%), arī studentu (75%), kā arī 67,1% tēvu, kuri nodarbināti ārzemju firmās un kopuzņēmumos, 62% valsts iestādēs un uzņēmumos nodarbināto tēvu, 72,8% tēvu, kuriem ir nepabeigta augstākā izglītība, 61,1% tēvu ar augstāko izglītību.

Šādu viedokli neatkarīgi no izglītības līmeņa pauž arī lielākā daļa pašnodarbināto un arī bezdarbnieki.

Tam piekrīt arī lielākā daļa gan pilnu, gan nepilnu ģimeņu, lielākā daļa mājsaimniecību neatkarīgi no to lieluma, lielākā daļa ģimeņu neatkarīgi no bērnu skaita tajās, lielākā daļa ģimeņu neatkarīgi no ģimenes ienākuma apjoma un avota, neatkarīgi no līdzekļiem, kas tiek tērēti bērna vajadzībām, lielākā daļa gan pilsētās, gan laukos dzīvojošo respondentu, lielākā daļa respondentu reģionu griezumā, izņemot Latgales reģionā dzīvojošos, kur piekrīt – 43,2%, nepiekrīt – 50,4%.

1.5.1.zīmējums. Bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas priekšpēdējā bērna gadījumā

Līdz ar to 2-3 gadus ilgu pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu priekšpēdējā bērna gadījumā ir izmantojuši tikai 37,3% respondentu, bet 22,6% respondentu ir izmantojuši 1-1,5 gadus ilgu, 11,3% respondentu 1,5-2 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu. Vienlaikus gan jāatzīmē, ka katrs desmitais respondents (9,4%) ir izmantojis tikai 6 mēnešus līdz 1 gadu ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu, bet katrs deviņpadsmitais respondents (5,2%) ir izmantojis tikai līdz 6 mēnešus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu.

Salīdzinot bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas perioda ilgumu priekšpēdējā un pēdējā bērna ģimenē gadījumā, jāatzīmē, ka pēdējā bērna gadījumā ir pieaudzis to respondentu skaits, kuri ir izmantojuši tikai līdz 6 mēnešus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu (no 5,2% priekšpēdējā bērna gadījumā līdz 12,1% pēdējā bērna gadījumā), pieaudzis respondentu skaits, kuri ir izmantojuši 6 mēnešus līdz 1 gadu ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu (no 9,4% uz 12,7%), kā arī palielinājies respondentu skaits, kuri ir izmantojuši 1,5 līdz 2 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu (no 11,3% uz 14,7%). Un

attiecīgi, salīdzinot priekšpēdējam un pēdējam bērnam ģimenē izmantojamā bērna kopšanas atvaļinājuma ilgumu, respondentu skaits, kuri ir izmantojuši 2-3 gadus ilgu bērnu kopšanas atvaļinājumu ir samazinājies – no 347,3% priekšpēdējā bērna gadījumā uz 34,2% pēdējā bērna gadījumā.

Piektā daļa no visu vecuma grupu mātēm pēdējā bērna gadījumā ir izmantojušas tikai 1-1,5 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu. Visīsākā perioda bērna kopšanas atvaļinājumus visbiežāk ir izmantojušas 26-30 gadus vecas mātes.

Mātes vadītājas (uzņēmumu, departamentu, nodaļu) izmanto salīdzinoši īsākus bērna kopšanas atvaļinājuma periodus (līdz 6 mēnešiem – 27,3%, no 6 mēnešiem līdz 1 gadam – 27,3%, 1-1,5 gadiem – 25,9%, 1,5-2 gadiem – 11,4%, 2-3 gadiem – 9,1%) nekā, piemēram, mātes tehniskās darbinieces (līdz 6 mēnešiem – 9,5%, no 6 mēnešiem līdz 1 gadam – 4,8%, no 1-1,5 gadiem – 19,0%, no 1,5 – 2 gadiem – 19,0%, no 2-3 gadiem – 47,6%). Mazliet garāki nekā vadošajām darbiniecēm, bet krietni īsāki nekā tehniskajām darbiniecēm ir māšu speciālistu un ierindas darbinieču izmantojamie bērna kopšanas atvaļinājumi.

Mātes, kuras strādā ārzemju firmās, kopuzņēmumos, kā arī mātes, kuras strādā privātās Latvijas firmās parasti ir izmantojušas īsāku bērna kopšanas atvaļinājumu nekā valsts un pašvaldību uzņēmumos un iestādēs strādājošās mātes. Tāpat tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas un komunālo pakalpojumu sektorā nodarbināto sieviešu izmantotais bērna kopšanas atvaļinājums ir bijis īsāks nekā citās nozarēs nodarbinātajām sievietēm.

Vienlaikus jāatzīmē, ka mātes ar augstāko izglītību vai nepabeigtu augstāko izglītību ir izmantojušas īsāku bērna kopšanas atvaļinājumu nekā sievietes, kam izglītības līmenis ir zemāks.

Aplūkojot minēto jautājumu ģimeņu griezumā, jāsecina, ka nepilnu ģimeņu mātes ir izmantojušas salīdzinoši īsākus bērna kopšanas atvaļinājumus nekā pilnu ģimeņu mātes.

Mātēm, kurām ir 3 un vairāk bērni, izmantojamā bērna kopšanas atvaļinājuma periods parasti ir bijis garāks nekā viena vai divu bērnu mātēm.

2 līdz 3 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu pēdējā bērna ģimenē gadījumā visbiežāk ir izmantojušas mājsaimniecības ar zemākiem ienākumiem: mājsaimniecības, kurām ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli ir mazāki par 21 latu – 48,5% gadījumos, mājsaimniecības, kurām ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli ir no 21 līdz 30 latiem – 42,3% gadījumos.

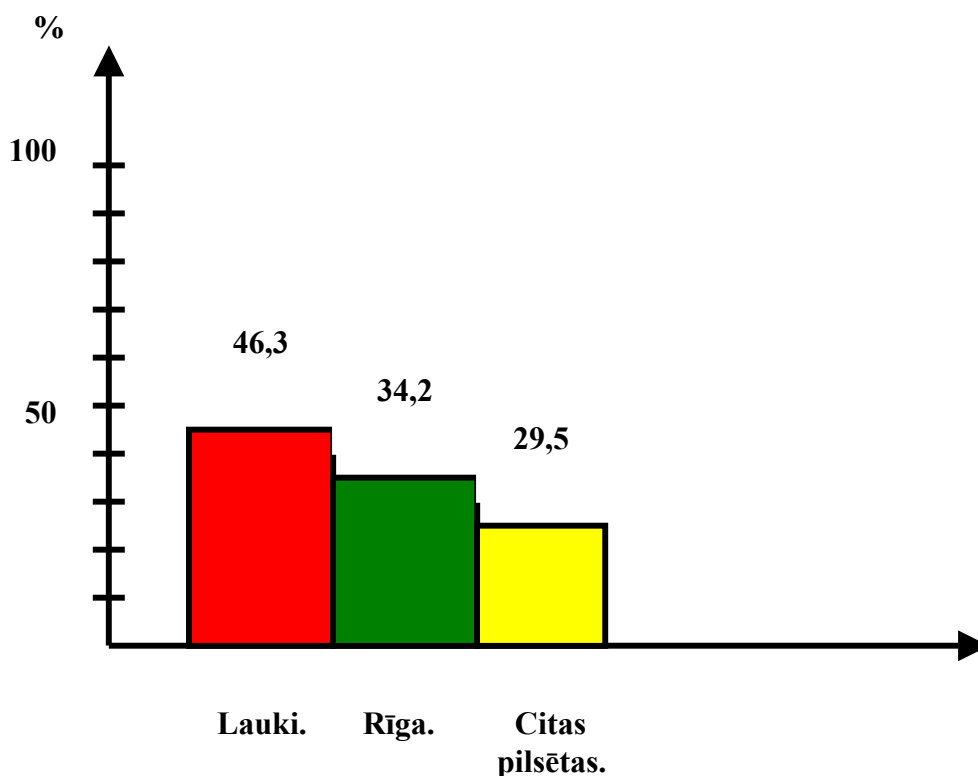
Arī tās mātes, kuru ģimenes bērna vajadzībām tērē vismazāk līdzekļu, biežāk nekā citas mātes izmanto visgarāko bērna kopšanas atvaļinājumu. Tā, ģimenes, kuras bērna vajadzībām tērē līdz 7,5 latiem mēnesī, 45,8% gadījumu izmanto 2-3 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu, bet ģimenes, kuras bērna vajadzībām tērē 7,5 līdz 15 latus mēnesī, visgarāko bērna kopšanas atvaļinājuma periodu izmanto 43,3% gadījumu.

Minētais apliecina, ka izmantojamā bērna kopšanas atvaļinājuma un sekojoši saņemamā bērna kopšanas pabalsta periods ir tieši atkarīgs no ģimenes ienākumu gūšanas veida, vecāku nepieciešamības saglabāt darba iemaņas, nezaudēt profesionalitāti šā atvaļinājuma izmantošanas gadījumā.

Apdzīvoto vietu griezumā visgarāko bērna kopšanas atvaļinājumu (2-3 gadi) visbiežāk izmanto laukos (46,3%), tad seko Rīga (34,2%) , visbeidzot citas pilsētas (29,4%).

Neapšaubāmi, ka 3 gadus ilga nepārtraukta bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošana negatīvi atsaucas uz ģimeņu konkurētspēju darba tirgū.

1.5.2.zīmējums. Pilna (līdz 3 gadiem) atvaļinājuma izmantošana apdzīvoto vietu griezumā

Kā apliecina aptaujas dati, 21,4% gadījumu mātes, neizmantojot pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu, darba tirgū atgriezās tāpēc, ka jūta, ka pazeminās kvalifikācija un zūd darba iemaņas, 10,4% gadījumu ģimenes ir uzsvērušas, ka 3 gadus ilgs bērna kopšanas atvaļinājuma periods ir pārāk ilgs (skat. tabulu 1.5.2.)

Tabula 1.5.2.

Iemeslu, kāpēc netika izmantots likumā noteiktais pilns bērna kopšanas atvaļinājums, uzskaitījums

Iemesls	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Bērna kopšanas pabalsts, kuru izmaksā bērna kopšanas atvaļinājuma laikā, bija pārāk mazs	265	52,9
Baidījies, ka izmantojot atvaļinājumu varu pazaudēt darba vietu	130	25,9

Bērnu pieskatīja citi ģimenes locekļi (vecvecāki vai c.)	121	24,2
Nav atbildes	108	21,6
Jutu, ka zaudēju darba iemaņas, kvalifikācijas līmeni	107	21,4
Varēju nopelnīt vairāk nekā nepieciešams aukles apmaksai	84	16,8
Bērna kopšanas atvaļinājuma laiks - 3 gadi bija pārāk ilgs	52	10,4
Cits	27	5,4
Darba devējs bija izteicis draudus par iespējamu darba vietas zaudēšanu	15	3,0
Kopā:	501	181,4

Citi uzskaitītie iemesli, kāpēc nav ticis izmantots pilns bērna kopšanas atvaļinājums ir šādi: bija jāatgriežas darbā, jo ir privātais bizness; nebija, kas strādā; pašas vēlēšanās ātrāk atgriezties darbā; strādāju pirmskolas bērnu iestādē, bērns iet bērnudārzā blakus grupā; studijas; tika piedāvāts labāks darbs; valsts iestādē ierēdnim dekrēta atvaļinājums tikai viens gads; vēlme atrasties sabiedrībā; vēlme realizēt savu radošo potenciālu; vīrs bija bez darba.

Dati liecina, ka vairāk kā piektā daļa māšu vecāku par 26 gadiem ātrāk no bērna kopšanas atvaļinājuma ir atgriezušās darbā tieši tāpēc, ka jūta, ka zaudē darba iemaņas un kvalifikāciju.

Saskaņā ar šādu iemeslu lēmumu visbiežāk ir pieņēmušas vadītājas (uzņēmumu, departamentu, nodaļu) – 32,5%, kā arī speciālistes, ierindas darbinieces – 26,0%, valsts uzņēmumos, iestādēs strādājošas sievietes – 25,7%, ārzemju firmās, kopuzņēmumos strādājošās sievietes – 25,7%, privātās Latvijas firmās strādājošas sievietes – 25,0%. Pastāv lineāra sakarība, jo labāk izglītota sieviete, jo ātrāk atgriežas no bērna kopšanas atvaļinājuma saskaņā ar minēto lēmumu.

1.6. Patreizējā bērna kopšanas pabalsta efektivitātes novērtējums

Tā kā valsts sociālo pabalstu ģimenēm ar bērniem, tajā skaitā bērna kopšanas pabalsta, mērķis ir nodrošināt atbalsta sniegšanu ģimenēm, kurām radušies papildus izdevumi sakarā ar nepieciešamību audzināt bērnus, tad patreizējā bērna kopšanas pabalsta efektivitāte skatīta, novērtējot tā ietekmi uz ģimeņu materiālās bāzes stabilizēšanu, ģimenes dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekojošu ietekmi uz demogrāfiskiem procesiem valstī.

Bērna kopšanas pabalsta apmērs par bērna vecumā no 0 - 1,5 gadiem kopšanu pēdējo reizi ir ticis paaugstināts 1998.gada 1.jūlijā - no 12 latiem mēnesī līdz 30 latiem mēnesī.

Savukārt, personām, kuras kopj 1,5 - 3 gadus vecus bērnus bērna kopšanas pabalsta apmērs nav paaugstināts kopš 1992.gada 1.novembra un tā apmērs joprojām ir 7,50 latiem mēnesī.

Bērna kopšanas pabalsta apmērs par bērna līdz 1,5 gadu vecumam kopšanu patreiz sastāda 50% no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas (60 Ls), bet par bērna no 1,5 - 3 gadu vecuma kopšanu tikai 12,5% no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas.

Saskaņā ar LR Centrālās statistikas pārvaldes datiem patēriņa cenu indekss šajā laika periodā ir pieaudzis par ~460 %.

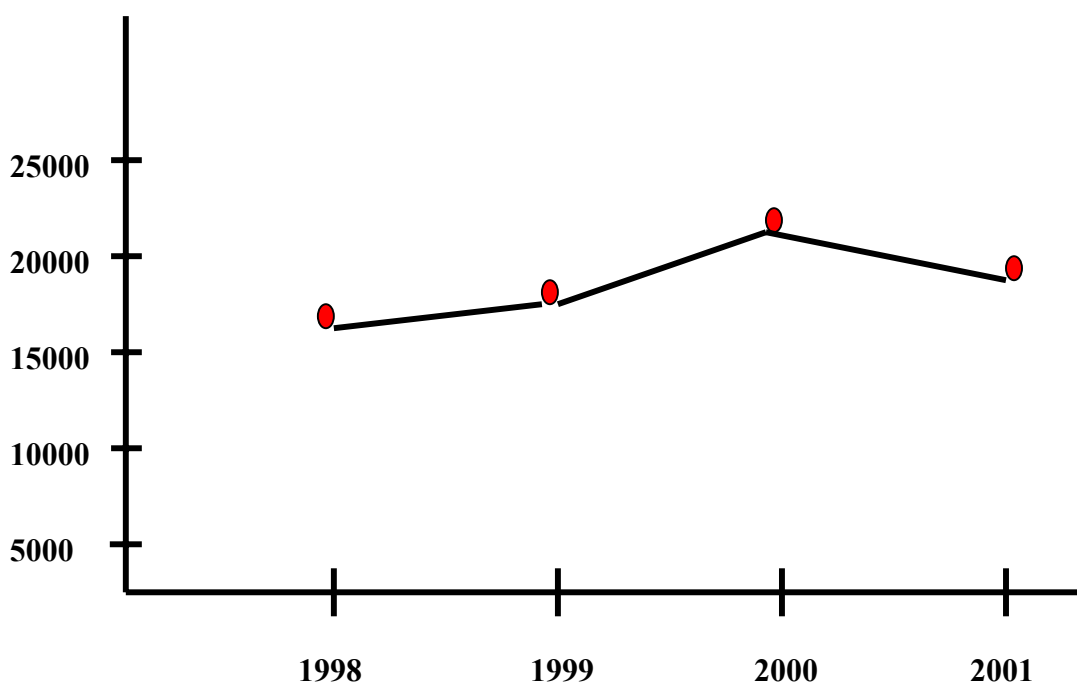
Minētie fakti liecina, ka bērna kopšanas pabalsts, bet, it īpaši pabalsts, kas tiek piešķirts par bērna vecumā no 1,5-3 gadiem kopšanu, uz ģimeņu materiālo bāzi būtisku ietekmi neatstāj un neveicina arī ģimeņu dzīves kvalitātes uzlabošanos un sekojoši neveicina arī demogrāfiskās situācijas uzlabošanos valstī.

Vienlaikus jāatzīmē, ka bērna kopšanas pabalsta apmēra paaugstināšana par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu līdz 30 latiem mēnesī no 01.07.1998., t.i., šā pabalsta apmēra paaugstināšana par 240%, vienlaikus ar citu par bērniem izmaksājamo pabalstu apmēru paaugstināšanu (bērna

piedzimšanas pabalsts – 1997., ģimenes valsts pabalsts –1998.), ir pozitīvi ietekmējuši demogrāfisko situāciju valstī.

LR Centrālās statistikas pārvaldes dati, liecina, ka, ja 1998.gadā valstī piedzima 18540 bērni, tad 1999.gadā – 19530, 2000.gadā – 20248, 2001.-19664.

1.6.1.zīmējums. Bērnu dzimstības skaita dinamika

Minētais liecina par bērna kopšanas pabalsta, kuru piešķir par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu, efektivitātes palielināšanos konkrētajā periodā.

Tomēr jāatzīmē, ka bērna kopšanas pabalsta efektivitāte pazeminās un patreiz tā ir samērā zema, ko apliecina arī respondentu atbildes uz jautājumu: “Vai bērna kopšanas pabalsts ir ietekmējis Jūsu lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē?”. Ceturtā daļa respondentu (25,6%), atbildot uz minēto jautājumu, uzsver, ka vairāk bērnus ģimenē neatļaujas tāpēc, ka bērna kopšanas pabalsta apmērs ir pārāk zems (skat. tabulu 1.6.1.).

Tabula 1.6.1.

Bērna kopšanas pabalsta ietekme uz lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē

Atbildes veids	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Nē, nekad nav ietekmējis	565	72,6
Jā, ja nebūtu pabalsta ģimenē būtu tikai viens bērns	10	1,3
Jā, ja nebūtu pabalsta ģimenē bērnu nebūtu	4	0,5
Jā, jo pabalsta apmērs ir pārāk zems, lai atļautos vēl kādu bērnu	199	25,6
Kopā:	778	100

Tomēr jāatzīmē, ka lielākā daļa ģimeņu (72,6%) bērnu skaita palielināšanu ģimenē ar bērna kopšanas pabalsta pieaugumu nesaista. Tikai 4 ģimenes no aptaujātajām 778 atzina - ja nebūtu pabalsta ģimenē neviena bērna nebūtu un 10 ģimenes no aptaujātajām 778 apliecināja - ja nebūtu pabalsta ģimenē būtu tikai viens bērns.

Pieņemot lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē, bērna kopšanas pabalsta zemais apmērs visnegatīvāk ietekmē mātes un tēvus vecumā līdz 25 gadiem, bet vismazāk ietekmē mātes un tēvus, kuri pārsnieguši 36 gadu vecumu.

Sakarā ar zemu bērna kopšanas pabalsta apmēru vairāk bērnus ģimenē visbiežāk neatļaujas bezdarbnieki (šādu viedokli pauž kā mātes, tā tēvi) un, it īpaši, bezdarbnieki bez pabalsta, pašnodarbinātie savā zemnieku saimniecībā, vecāki ar zemāku izglītības līmeni, nepilnas ģimenes, kurās ir tikai 2 māj-saimniecības locekļi, ģimenes ar zemiem ienākumiem (mazāk par 21 latu, 21-30 latu uz vienu māj-saimniecības locekli), ģimenes, kuru ienākuma avoti ir alimenti, pabalsti, stipendijas, ģimenes, kuras bērna vajadzībām mēnesī atļaujas tērēt līdz 7,5 latiem vai 7,5-15 latiem.

Pieņemot lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē, zemais bērna kopšanas pabalsta apmērs reģionu griezumā visnegatīvāk ietekmē Latgales reģionu, apdzīvotu vietu griezumā visnegatīvāk laukus.

Izvērtējot bērna kopšanas pabalsta efektivitāti saistībā ar bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu, jāuzsver, ka zemais bērna kopšanas pabalsta apmērs par bērna vecumā no 1,5 - 3 gadiem kopšanu, rada situāciju, ka, gadījumos, kad ģimenes ienākumi nesedz izdevumus, mātes ir spiestas atsākt algotu darbu.

Ko apliecina arī atbilde uz jautājumu – “Kādu iemeslu dēļ Jūs neizmantojāt likumā noteikto pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu?”, uz kuru gandrīz katra otrā māte ir atbildējusi, ka bērna kopšanas pabalsts, kuru izmaksā atvaļinājuma laikā ir pārāk zems.

1.7. Vecāku viedokļi par vēlamu bērna kopšanas pabalsta apmēru, bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda ilgumu, bērna kopšanas pabalsta izmantošanu saistībā ar kopjamā bērna konkrētu vecumu

Lai izzinātu vecāku viedokļus par bērna kopšanas pabalsta pilnveidošanas virzieniem, aptaujas gaitā bērnu vecākiem tika piedāvāti pieci bērna kopšanas pabalsta pilnveidošanas varianti, no kuriem vajadzēja izvēlēties 3 svarīgākos variantus, kā arī tika dotas iespējas piedāvāt savus bērna kopšanas pabalsta attīstības variantus vai apliecināt atbalstu patreizējai bērna kopšanas pabalsta sistēmai.

Vecāku viedokļi par bērna kopšanas pabalstu tika apkopoti sekojošā tabulā (skat. tabulu 1.7.1.).

Tabula 1.7.1.

Vecāku priekšlikumi bērna kopšanas pabalsta sistēmas pilnveidošanai

Priekšlikumi	Atbalstījušo vecāku skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Saglabāt patreizējo bērna kopšanas pabalsta apmēru un piešķiršanas kārtību	30	3,9
Palielināt bērna kopšanas pabalsta apmēru par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu	456	58,6
Palielināt bērna kopšanas pabalsta apmēru par bērna vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem kopšanu	548	75,1
Saīsināt bērna kopšanas pabalsta izmaksas periodu līdz bērna 2 gadu vecuma sasniegšanai, vienlaikus palielinot bērna kopšanas pabalsta apmēru par bērna vecumā no 1,5 gadiem līdz 2 gadiem kopšanu	131	16,8
Saīsināt bērna kopšanas pabalsta izmaksas periodu līdz bērna 2 gadu vecuma sasniegšanai un izmaksāt to neatkarīgi no vecāku nodarbinātības	110	14,1
Izmaksāt bērna kopšanas pabalstu, kura kopējais ilgums nepārsniedz 2 gadus vienam no bērna vecākiem, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai nav nodarbināts, jebkurā periodā līdz bērns sasniedz 8 gadu vecumu	294	37,8
Cits	69	8,9
Kopā:	778	215,2

Par vissvarīgāko bērna kopšanas pabalsta sistēmas pilnveidošanas pasākumu vecāki uzskata vispārēju pabalsta apmēra paaugstināšanu:

- 39,1% respondentu (vairāk kā trešā daļa) par vissvarīgāko uzskata bērna kopšanas pabalsta apmēra par bērna vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem kopšanu paaugstināšanu, kas kopumā tiek atbalstīts 75,1% gadījumu;

- 34,8% respondentu (mazliet vairāk kā trešā daļa) par vissvarīgāko, savukārt, uzskata bērna kopšanas pabalsta apmēra par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu paaugstināšanu, kas kopumā tiek atbalstīts 58,6% gadījumū.

Par nākamū svarīgāko bērna kopšanas pabalsta sistēmas pilnveidošanas pasākumu vecāki uzskata bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda un izmaksas kārtības pārskatīšanu:

- 11,1% respondentu (katrs desmitais) par vissvarīgāko uzskata jauna bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda, kura kopējais ilgums nepārsniedz 2 gadus, noteikšanu un pabalsta jaunas izmaksas kārtības noteikšanu, dodot iespēju vienam no bērna vecākiem, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai nav nodarbināts, pabalstu saņemt jebkurā periodā līdz bērns sasniedz 8 gadu vecumu, t.i., harmonizēt bērna kopšanas pabalsta un bērna kopšanas atvaļinājuma saņemšanas nosacījumus. Kopumā šis variants tiek atbalstīts 37,8% gadījumū.

Vēlmi par bērna kopšanas pabalsta apmēra vispārēju paaugstināšanu ir izteikušas visu vecumu grupu mātes un visu vecuma grupu tēvi.

Sievietes ar augstskolas izglītību biežāk nekā sievietes ar zemāku izglītības līmeni vēlās bērna kopšanas pabalsta apmēra paaugstināšanu par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu. Sievietes, kurām ir pamatizglītība vai zemāka, savukārt, biežāk nekā pārējās vēlas pabalsta apmēra paaugstināšanu par bērna vecumā no 1,5-3 gadiem kopšanu.

Vēlmi par bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda saīsināšanu līdz bērna 2 gadu vecumam un tā apmēra paaugstināšanu par bērna vecāka par 1,5 gadiem kopšanu galvenokārt ir izteikušas gan mātes, gan tēvi vecumā līdz 25 gadiem un vecumā no 26-30 gadiem.

Bērna kopšanas pabalsta vispārēju paaugstināšanu vēlas gan pilnas, gan nepilnas ģimenes, bet nepilnas ģimenes un, it īpaši, bez vecvecākiem biežāk nekā pārējo tipu ģimenes (20,5%) ir izteikušas vēlmi saīsināt bērna kopšanas

pabalsta izmaksu līdz bērna 2 gadu vecuma sasniegšanai un maksāt to neatkarīgi no vecāku nodarbinātības.

Ģimenes ar vienu bērnu biežāk nekā ģimenes ar citu bērnu skaitu vēlas bērna kopšanas pabalsta harmonizēšanu ar Darba likumā noteikto bērna kopšanas atvaļinājumu, savukārt ģimenes ar trīs un vairāk bērniem biežāk nekā pārējās ir izteikušas vēlmi paaugstināt bērna kopšanas pabalsta apmēru par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu.

Analizējot atbildes par bērna kopšanas pabalsta attīstību jāsecina, ka gan reģionu griezumā, gan apdzīvoto vietu griezumā visu respondentu galvenā vēlme ir pabalsta apmēra paaugstināšana, kaut gan vienlaikus jāatzīmē, ka Kurzemes reģionā (28,1% gadījumos) un Zemgales reģionā (22,9% gadījumos) biežāk nekā citur ir izteikta vēlme - bērna kopšanas pabalsta izmaksas periodu saīsināt līdz 2 gadiem, paaugstinot bērna kopšanas pabalsta apmēru par bērna vecāka par 1,5 gadiem kopšanu.

7,3% respondentu (visbiežāk Rīgā dzīvojošie) ir izteikuši savus bērna kopšanas pabalsta apmēra pilnveidošanas variantus, izteikuši savas domas par to kādam jābūt bērna kopšanas pabalstam, kā piemēram, 80% no iepriekš saņemtās algas; atbilstoši Eiropas standartiem; izmaksāt bērna kopšanas pabalstu, kura kopējais ilgums nepārsniedz 3 gadus vienam no bērna vecākiem, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai nav nodarbināts, jebkurā periodā līdz bērns sasniedz 8 gadu vecumu; izmaksāt bērna kopšanas pabalstu arī no 5-6 gadiem; līdz 1,5 gadu vecumam tāpat kā līdz šim, bet pēc 1,5 gadu vecuma palielināt pabalstu līdz 15 latiem; lielāku pabalstu visos periodos; obligāti jāpalielina, jo pašreizējie ir smieklīgi; pabalstam jābūt līdz 7 gadiem un 100 Ls; pabalstam jābūt līdz 1,5 gadiem no 80-100 Ls, pēc tam 60-80 Ls; pabalstam jābūt vismaz 50 Ls; pabalstam jābūt ievērojami lielākam līdz 1 gada vecumam; palielināt bērna kopšanas pabalsta izmaksas ilgumu/vecumu; palielināt bērna kopšanas pabalstu, pieaugot bērna vecumam; palielināt bērna kopšanas pabalstu visu periodu līdz 3 gadiem; paildzināt pabalsta izmaksu vecumā virs 3 gadiem;

palielināt pabalstu no 80-100 Ls; paildzināt pabalsta izmaksu vecumā līdz 8 gadu vecumam; palielināt visu periodu visus pabalstus līdz bērna pilngadības sasniegšanai.

Vecāku izteiktos priekšlikumus var iedalīt divās lielās grupās: viena grupa, pie tam vislielākā, priekšlikumi, kas attiecas uz bērna kopšanas pabalsta apmēra paaugstināšanu, otra grupa – priekšlikumi, kas attiecas uz bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda pārskatīšanu.

Izvērtējot bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda sasaisti ar kopjamā bērna konkrētu vecumu, jāatzīmē, ka gandrīz visi respondenti (92,3%) atbalsta uzskatu, ka bērnam kopšana no vecāku puses (un līdz ar to bērna kopšanas pabalsta saņemšana) visvairāk nepieciešama ir tad, kad bērns ir vecumā līdz 2 gadiem, t.i., visjaunākajā vecumā (skat. tabulu 1.7.2.).

Tabula 1.7.2.

Atbildes uz apgalvojumu: Bērnam kopšana un uzraudzība no vecāku puses ir visnepieciešamākā tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā (līdz 2 gadus vecs)

Atbildes veids	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Piekrītu	718	92,3
Nepiekrītu	45	5,8
Nav viedokļa	15	1,9
Kopā:	778	100

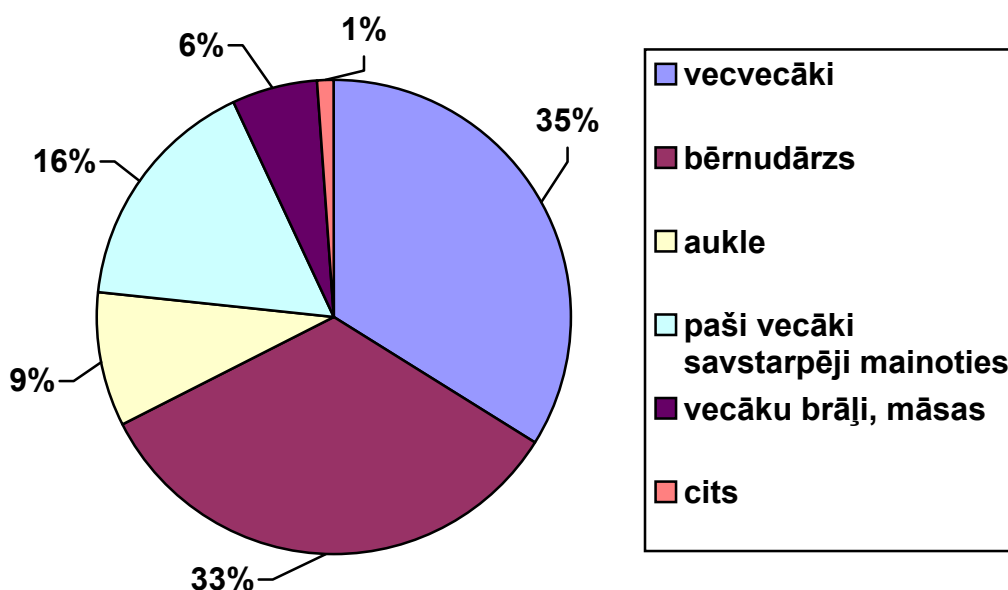
Jāatzīmē, ka nepilnās ģimenes šim apgalvojumam piekrīt retāk nekā pilnās ģimenes, savās zemnieku saimniecībās pašnodarbinātie (kā sievietes, tā vīrieši) retāk nekā pārējie nodarbinātie, lauksaimniecībā, zvejniecībā nodarbinātie retāk nekā citās nozarēs nodarbinātie.

Arī Latgales reģionā dzīvojošie šim apgalvojumam piekrīt retāk nekā citos reģionos dzīvojošie, un citās pilsētās dzīvojošie arī piekrīt retāk nekā Rīgā un laukos dzīvojošie.

Bērna kopšanas pabalsts, bērna kopšanas atvaļinājums, bērna uzraudzīšana bērnudārzā – visi trīs minētie atbalsta veidi ģimenēm ir cieši saistīti savā starpā, tāpēc vienlaikus ar bērna kopšanas pabalsta attīstības jautājumiem aptaujas gaitā tika noskaidroti arī jautājumi par bērnu uzraudzību ģimenē un iespējām bērnu nodot audzināšanai bērnudārzā.

Saskaņā ar aptaujas datiem, 33,4 % gadījumu respondenti bērnus nodod audzināšanai bērnudārzā, 34,0 % gadījumos tos uzrauga vecvecāki, 5,8 % gadījumos - vecākie bērni ģimenē, 16,4 % gadījumos - paši vecāki savstarpēji mainoties, bet 9,2 % gadījumos - aukles.

1.7.1.zīmējums. Bērna uzraudzīšana ģimenē vecāku darba laikā

Lielākā daļa respondentu (60,7%) uzskata, ka piemērotākais vecums, kad bērns nododams audzināšanai bērnudārzā, ir pēc bērna 3 gadu vecuma sasniegšanas, respektīvi, pēc bērna kopšanas pabalsta izmaksas perioda beigām.

Tomēr, katrs ceturtais respondents (26,0%) uzskata, ka piemērotākais laiks bērna nodošanai bērnudārzā ir pēc viņa 2 gadu vecuma sasniegšanas (skat. tabulu 1.7.3.).

Tabula 1.7.3.

Vecāku uzskati par piemērotāko vecumu, kad bērns nododams audzināšanai bērnudārzā

Atbildes variants	Gadījumu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Pēc bērna 1 gada vecuma sasniegšanas	5	0,6
Pēc bērna 1,5 gadu vecuma sasniegšanas	63	8,1
Pēc bērna 2 gadu vecuma sasniegšanas	202	26,0
Pēc bērna 3 gadu vecuma sasniegšanas	472	60,7
Cits	31	4,0
Nav atbildes	5	0,6
Kopā:	778	100

Pastāv sakarība – jo vecāki paši vecāki, jo biežāk tiek uzskatīts, ka bērns audzināšanai bērnudārzā jānodod pēc 3 gadu vecuma sasniegšanas, kā arī, jo labāku izglītību ieguvuši vecāki, jo biežāk tiek uzskatīts, ka bērns bērnudārzā jānodod pēc 3 gadu vecuma sasniegšanas. Arī laukos dzīvojošie šim uzskatam pievienojas biežāk nekā Rīgā un citās pilsētās dzīvojošie.

Nepilnās ģimenes, savukārt, biežāk nekā pilnās uzskata, ka bērns audzināšanai bērnudārzā nododams pēc viņa 2 gadu vecuma sasniegšanas.

Bet ģimenei vēlamais bērna nodošanas laiks audzināšanai bērnudārzā visbiežāk nesakrīt ar praktiski iespējamo laiku, kad bērnu šajā audzināšanas iestādē ir iespējams nodot.

13% respondentu, kas vēlētos bērna audzināšanai bērnudārzā nodot pēc viņa 3 gadu vecuma sasniegšanas dzīve apstākļu dēļ ir spiesti to darīt pēc bērna 1,5 gadu vecuma sasniegšanas (13,8%), visbiežāk pēc bērna 2 gadu vecuma sasniegšanas (32,6%) respondentu.

1.8. Vecāku attieksme pret Darba likumā paredzēto bērna kopšanas atvaļinājumu

Kā atzīmēts iepriekš, gandrīz visi (92,3%) respondenti uzskata, ka bērnam kopšana no vecāku puses visvairāk nepieciešama ir tad, kad bērns ir vecumā līdz 2 gadiem, t.i., visjaunākajā vecumā. Tas liecina, ka arī bērna kopšanas atvaļinājums un bērna kopšanas pabalsts bērnu vecākiem visnoderīgākais būtu tad, kad bērns ir minētajā visjaunākajā vecumā.

Lai noskaidrotu, kādu bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas veidu bērnu vecāki uzskata par sev vispiemērotāko, aptaujas gaitā bērnu vecākiem tika piedāvāti seši bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas varianti, no kuriem vajadzēja izvēlēties sev vispiemērotāko, kā arī tika dota iespēja piedāvāt savu variantu. Vecāku viedokļi tika apkopoti sekojošā tabulā (skat. tabulu 1.8.1.).

Tabula 1.8.1.

Vecāku priekšlikumi bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanai

Priekšlikumi	Atbalstījušo vecāku skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto tikai bērna māte un tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā	184	23,7
Bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto tikai bērna māte un jebkurā periodā līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai	131	16,8
Bērna kopšanas atvaļinājumu savstarpēji mainoties izmanto gan bērna māte, gan bērna tēvs un tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā	109	14,0
Bērna kopšanas atvaļinājumu savstarpēji mainoties izmanto gan bērna māte, gan bērna tēvs un jebkurā periodā līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai	204	26,2
Bērna kopšanas atvaļinājumu vienlaicīgi izmanto gan bērna māte, gan bērna tēvs un tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā	52	6,7
Bērna kopšanas atvaļinājumu vienlaicīgi izmanto gan bērna māte, gan bērna tēvs un jebkurā periodā līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai	71	9,1
Nezin	24	0,4
Cits	3	3,1
Kopā:	778	100

26,2% respondentu (ceturtā daļa no visiem) uzskata, ka jaunais bērna kopšanas atvaļinājums jāizmanto līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai pēc nepieciešamības abiem vecākiem savstarpēji mainoties.

Un gandrīz ceturtā daļa respondentu (23,7%) uzskata, ka bērna kopšanas atvaļinājums ir tikai mātes privilēģija un jāizmanto tad, kad tas visvairāk nepieciešams bērnam, proti, tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā.

Saskaņā ar aptaujas datiem, 40,0% respondentu uzskata, ka bērna kopšanas atvaļinājums ir jāizmanto bērna mātei, 40,2% respondentu uzskata, ka bērna kopšanas atvaļinājums jāizmanto abiem vecākiem savstarpēji mainoties, 15,8% respondentu uzskata, ka tas izmantojams abiem vecākiem vienlaicīgi.

44,4% respondentu uzskata, ka bērna kopšanas atvaļinājumu vajag izmantot tad, kad bērns ir visjaunākajā vecumā, 52,1% respondentu uzskata, ka šo atvaļinājumu jāizmanto laika periodā līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai.

Par bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu respondentiem ir arī citi viedokļi: izmanto tikai bērna māte līdz bērna 3 gadu vecuma sasniegšanai, izmanto tikai bērna māte līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai, atvaļinājumu nav jāizmanto – mātei jābūt ar bērnu mājās visu laiku.

Kā jau minēts, aptaujas gaitā attiecībā uz Darba likumā noteiktā bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu tika izzināti arī bērnu tēvu nodomi.

Kā rezultātā tika secināts, ka bērnu tēvi uz jaunajā Darba likumā noteiktā bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu pagaidām nav orientēti.

Tikai katrs septītais bērna tēvs (15,4%) plāno izmantot pilnu –1,5 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu. Bet katrs sestais bērna tēvs (17,9%), savukārt, uzskata, ka bērnu kopšana un aprūpe ir sievietes - mātes pienākums (skat. tabulu 1.8.2.).

Tabula 1.8.1.

Bērna tēva nodomi attiecībā uz bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu

Nodomi	Atbalstījušo tēvu skaits	Īpatsvars kopskaitā, %
Izmantošu visus 1,5 gadus pilnība periodā līdz bērna 8 gadu vecuma sasniegšanai	6	15,4
Izmantošu galējas nepieciešamības gadījumā	10	25,6
Neizmantošu pēc bērna 3 gadu vecuma sasniegšanas, jo atvaļinājums netiek apmaksāts	4	10,3
Neizmantošu, jo bērna kopšanas pabalsts, kuru maksā līdz bērna 3 gadu vecuma sasniegšanai ir pārāk zems	9	23,1
Vispār neizmantošu, jo uzskatu, ka bērnu kopšana ir sievietes – mātes pienākums	7	17,9
Vispār neizmantošu, jo jebkurā gadījumā varu apmaksāt aukles pakalpojumus	1	2,6
Nezinu	2	5,1
Kopā:	39	100

2. Galvenie secinājumi

Pētījuma gaitā izdarīti šādi galvenie secinājumi:

1. Bērna kopšanas pabalsta apmērs ir pārāk zems.

Augstākā bērna kopšanas pabalsta apmērs patreiz sastāda 30% no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas, bet zemākā – tikai 12,5% no minētās algas.

Par pirmo vissvarīgāko bērna kopšanas pabalsta jomā veicamo pasākumu respondenti uzskata bērna kopšanas pabalsta apmēra par bērna kopšanu vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem paaugstināšanu, kā otro vissvarīgāko pasākumu - bērna kopšanas pabalsta apmēra par bērna kopšanu vecumā līdz 1,5 gadiem paaugstināšanu.

2. Bērna kopšanas pabalsta saņemšanas periodā ģimenes ienākumi būtiski samazinās.

Katra piektā ģimene, kura saņem bērna kopšanas pabalstu, savu materiālo stāvokli novērtē kā sliktu.

Katra trešā ģimene (64,8%) uzskata, ka tādā apmērā kā tas ir patreiz bērna kopšanas pabalsts ģimenes kopējos ienākumos jūtams maz.

3. Pilna nepārtraukta bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas periodā ģimenes loceklim, kurš to izmanto, pieaug risks palikt bez darba

Katram piektajai mātei, kura izmantoja bērna kopšanas atvaļinājumu, atgriežoties no pēdējā bērna kopšanas atvaļinājuma netika saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums, katrai piecpadsmitajai mātei netika saglabāts iepriekšējais atalgojums, bet katrai divdesmit otrajai mātei netika saglabāts iepriekšējais amats un tikai mazliet vairāk kā pusei sieviešu (58,27%), kuras atgriezās no bērna kopšanas atvaļinājuma, tika saglabāts gan iepriekšējais amats, gan atalgojums.

Katrs ceturtais respondents (25,9%) pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu neizmantoja tikai tāpēc, ka baidījās pazaudēt savu darba vietu, katrs 33 tāpēc, ka darba devējs jau bija izteicis draudus par darba vietas zaudēšanu.

4. Bērna kopšanas atvaļinājuma perioda ilgums vājina vecāku konkurētspēju darba tirgū un izredzes uz labu peļņu ar visām no tā izrietošām sekām bērnu izglītošanai un pilnvērtīgai attīstībai.

Vairāk kā puse respondentu (58,4%) uzskata, ka izmantojot nepārtrauktu pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu, persona, kura to izmanto, neglābjami zaudē savu kvalifikāciju. Šādus uzskatus pauž lielākā daļa vadošo darbinieku (mātes-63,6%, tēvi-65%), Tam piekrīt vairāk kā ½ māšu, kuras ir nodarbinātas privātās Latvijas firmās (59,4%) un valsts uzņēmumos, iestādēs (59%), tam piekrīt 67,1% tēvu, kuri nodarbināti ārzemju firmās un kopuzņēmumos, 62% valsts iestādēs un uzņēmumos nodarbināto tēvu. Šādu viedokli pauž 66% no visām mātēm ar nepabeigtu augstāko izglītību un 61,9% ar augstāko izglītību, 72,8% tēvu, kuriem ir nepabeigta augstākā izglītība, 61,1% tēvu ar augstāko izglītību.

Katrs piektais respondents (21,4%) pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu neizmantoja tikai tāpēc, ka jūta, ka zaudē savu kvalifikāciju.

5. Sabiedrībā pagaidām nav akceptēts bērna kopšanas atvaļinājuma un bērna kopšanas pabalsta jomā likumdošanā noteiktais dzimumu līdztiesības princips

Bērnu tēvi uz jaunajā Darba likumā noteikto bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu pagaidām nav orientēti. Katrs sestais bērna tēvs uzskata, ka bērna kopšana un aprūpe ir sievietes - mātes pienākums un tikai katrs septītais bērna tēvs (15,4%) plāno izmantot pilnu –1,5 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu.

6. Patreizējie bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumi nodarbinātības savienošanu ar vecāku pienākumu pildīšanu zināmā mērā veicina.

1/3 (31,6%) bērna kopšanas pabalsta saņēmēju, kuriem ir 1-2 gadus veci bērni, strādā saīsinātu darba dienu, saīsinātu darba dienu strādā arī ¼ (25,9%) bērna kopšanas pabalstu saņēmēju, kuru bērni ir 2-3 gadus veci.

Reģionos ar lielāku bezdarba līmeni, kā Latgalē, bērna kopšanas pabalsta saņēmēji saīsinātu darba dienu strādā retāk.

7. Patreizējā bērna kopšanas pabalsta efektivitāte pazeminās.

Vadoties no bērna kopšanas pabalsta apmēru paaugstināšanas un dzimstības rādītājiem valstī jāsecina, ka bērna kopšanas pabalsta apmēra paaugstināšana par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu līdz 30 latiem mēnesī no 01.07.1998., vienlaikus ar citu par bērniem izmaksājamo pabalstu apmēru paaugstināšanu, ir pozitīvi ietekmējusi demogrāfisko situāciju valstī. Ja 1998.gadā valstī piedzima 18540 bērni, tad 1999.gadā – 19530, 2000.gadā – 20248, bet 2001.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, piedzimušo bērnu skaits atkal ir mazāks - 19664.

Katrs ceturtais respondents (25,6%), atbildot uz jautājumu kā bērna kopšanas pabalsts ir ietekmējis lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē, uzsver, ka vairāk bērnus ģimenē neatļaujas tāpēc, ka ir pārāk zems bērna kopšanas pabalsta apmērs.

8. Patreizējais bērna kopšanas pabalsta izmaksas periods (līdz bērna 3 gadu vecuma sasniegšanai) ir pārāk ilgs un neveicina personu, kuras šo pabalstu izmanto, veiksmīgu atgriešanos darba tirgū.

9. Bērna kopšanas pabalsts vecākiem visvairāk nepieciešams periodā, kad bērni ir visjaunākajā vecumā.

Gandrīz visi (92,3%) respondenti uzskata, ka bērnam kopšana no vecāku puses visvairāk nepieciešama ir tad, kad bērns ir vecumā līdz 2 gadiem.

10. Vecāku viedokļi par vēlamo bērna kopšanas pabalsta izmaksas periodu, sakarā ar jaunā Darba likuma spēkā stāšanos ir atšķirīgi.

Un tikai katrs desmitais respondents (11,1%) par vissvarīgāko uzskata bērna kopšanas pabalsta, kura kopējais izmaksas ilgums nepārsniedz 2 gadus, izmaksāšanu vienam no bērna vecākiem, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai nav nodarbināts, jebkurā periodā līdz bērns sasniedz 8 gadu vecumu.

3.Priekšlikumi

Bērna kopšanas pabalsta sistēmas pilnveidošanai un tā efektivitātes paaugstināšanai tiek piedāvāti šādi priekšlikumi:

- Paaugstināt bērna kopšanas pabalstu par bērna vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem kopšanu
- Paaugstināt bērna kopšanas pabalstu par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu
- Visu izmaksas periodu bērna kopšanas pabalstu vēlams izmaksāt nemainīgā apmērā
- Vēlamais bērna kopšanas pabalsta izmaksas periods ir līdz bērna 2 gadu vecuma sasniegšanai
- Ilgtermiņā radīt elastīgāku bērna kopšanas pabalstu sistēmu (harmonizējot ar jaunā Darba likuma normām attiecībā uz bērna kopšanas atvaļinājumu u.c.)
- Rosināt bērnu tēvus izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu, izmantojot plašsaziņas līdzekļus, specializētus bukletus u.c. informatīvos līdzekļus
- Motivēt darba devējus mainīt attieksmi pret ģimenēm ar bērniem, lai ģimenes, kuras audzina visjaunākā vecuma bērnus, darba tirgū netiktu diskriminētas (speciālas nodokļu atlaides u.c.).